

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Τίτλος της εργασίας

Πτυχιακή εργασία

της Αντωνίου Δάφνης

ΤΑΞΙΔΕΥΩ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΧΟΡΕΥΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΩΝΤΑΣ:

ΜΙΑ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ.

Φλώρινα, Μάιος 2017

Φύλλο Εξέτασης

1. Επόπτης: Κλεονίκη Σέμογλου Βαθμός: _____

Υπογραφή:..... ημερομηνία:.....

2. Δεύτερος Βαθμολογητής: Ελένη Γρίβα Βαθμός: _____

Υπογραφή:..... ημερομηνία:.....

Γενικός Βαθμός: - _____

Ο/η συγγραφέας Αντωνίου Δάφνη βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

«Ο χορός είναι η κρυμμένη γλώσσα της ψυχής»

Martha Graha

Περιεχόμενα

Περίληψη	6
Εισαγωγή.....	7
2. Ο Χορός	14
2.1. Ο χορός στην ιστορία	15
2.1.1. Ο χορός στη μυθολογία	18
2.1.2. Ο χορός στην Αρχαία Ελλάδα	19
3. Ο Παραδοσιακός Χορός.....	21
3.1. Ο Χορός στη ζωή των Ελλήνων.....	22
3.2. Η διδασκαλία του παραδοσιακού χορού στο δημοτικό σχολείο	23
3.2.1. Διδακτική μεθοδολογία των ελληνικών παραδοσιακών χορών στην α και β δημοτικού.....	28
4. Η διαθεματικότητα	31
5. Σκοπός της εργασίας.....	35
6. Μέθοδος	36
6.1. Συμμετέχοντες.....	36
6.2. Διαδικασία.....	36
6.3. Η παρέμβαση	36
6.4. Οι χοροί που διδάχθηκαν.....	38
6.4.1. Χασάπικο γρήγορο ή χασαπιά.....	38
6.4.2. Συρτός στα τρία	39
6.4.3. Γκάντα.....	40
6.4.4. Ζάραμο	40
6.4.5. Χασαπιά.....	41
6.6. Το διαθεματικό εκπαιδευτικό υλικό	41

6.7. Το ημερολόγιο.....	42
7. Ανάλυση των ημερολογίων.....	44
8. Συζήτηση - Συμπεράσματα.....	46
Βιβλιογραφία.....	50
Παράρτημα.....	54

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι η οργάνωση και η εφαρμογή μιας πιλοτικής διαθεματικής παρέμβασης με θέμα την Ελλάδα και τους παραδοσιακούς χορούς. Οι μαθητές θα είναι σε θέση να γνωρίσουν διάφορες πόλεις της Ελλάδας καθώς και τοπικά προϊόντα, αξιοθέατα και παραδοσιακούς χορούς. Ως εργαλείο για αυτό το ταξίδι χρησιμοποιήθηκε ο χορός Ζάραμο. Στην περιήγηση όμως ανακαλύφθηκε ότι σε διάφορες πόλεις χορεύεται το ίδιο χορευτικό μοτίβο με το ζάραμο αλλά αλλάζει η ονομασία του χορού ανάλογα με την περιοχή. Επιμέρους στόχοι ήταν: οι μαθητές να μάθουν να συνεργάζονται μεταξύ τους αλλά και να γνωρίσουν την Ελλάδα μέσα από τον παραδοσιακό χορό και να αντιληφθούν ότι όλοι οι άνθρωποι σε όποια πόλη της Ελλάδας και εάν κατοικούν έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στον πολιτισμό τους. Ακόμη μέσω της παρέμβασης οι μαθητές θα εμπλακούν με παραδοσιακά παιχνίδια γιατί μας το επιτρέπει και η μικρή ηλικία των μαθητών. Να σημειωθεί ότι η παρέμβαση δεν στόχευε στο να μάθουν να χορεύουν οι μαθητές σωστά τους χορούς αλλά στο να μάθουν κάποια στοιχεία για τον ίδιο τον χορό αλλά και για την πόλη από την οποία κατάγεται. Συμπερασματικά αυτή η εργασία αποτελεί ένα ταξίδι στην έννοια του χορού και πιο συγκεκριμένα του παραδοσιακού χορού, στην ιστορική του συνέχεια αλλά και στην διδασκαλία του στο δημοτικό σχολείο.

Abstract

The aim of the organization and implementation of a pilot interdisciplinary intervention on the subject of Greece and traditional dances. Students will be able to learn about different cities of Greece and local products, attractions and traditional dances. As a tool for this trip dancing Zaramo used. But that tour was discovered in several cities danced the same dance pattern with zaramo simply changing the name of the dance depending on the region. Specific objectives were: students learn to work together and get to know Greece through traditional dance and to realize that all people in any city in Greece and if they reside have some common characteristics in their culture. Even through the intervention of the students will be involved with traditional games because our permits and the young age of the students. Note that the intervention is aimed to learn to dance students dances right but to learn some information about the same dance but also for the city in which they originate. In conclusion this work is a journey to the concept of dance and more specifically of traditional dance, its historical continuity and in teaching at primary school.

Εισαγωγή

«Ο χορός έχει θεωρηθεί η αρχαιότερη από τις τέχνες, ωστόσο είναι εξίσου αληθές ότι είναι παλαιότερος από τις τέχνες. Η δημιουργία προτύπων στο χρόνο και στο χώρο μέσω του ανθρώπινου σώματος είναι αυτό που κάνει το χορό μοναδικό ανάμεσα στις τέχνες και εξηγεί ίσως την αρχαιότητα και την καθολικότητα του» (Peterson, 2005: 25).

Ο χορός αναδύθηκε μέσα από πολλές ανάγκες του ατόμου: να ξερκίσει τους φόβους του, να εξευμενίσει τους θεούς, να εκφράσει τον έρωτα του και κυρίως να επικοινωνήσει. Από τότε όμως πολλά έχουν αλλάξει, όμως ο χορός παραμένει ακόμη πανταχού παρών.

Ο χορός από τα αρχαία χρόνια υπήρξε το σύμβολο της συνειδητής παρουσίας της ζωής. Το όργανο που χρησιμοποιεί ο χορός είναι το ανθρώπινο σώμα. Ο χορός είναι τελετή, είναι συμμετοχή και όχι θέαμα. Είναι δεμένος στενά με τη μαγεία, τη θρησκεία, με τη δουλειά, με τη γιορτή με τον έρωτα και με το θάνατο. Ακόμη έχει μια δύναμη που υπερβαίνει το νόημα των λέξεων και της μιμικής. Χορεύω σημαίνει αισθάνομαι και εκφράζω με τη μέγιστη ένταση τη σχέση ανθρώπου με τη φύση και την κοινωνία (Λυκεσάς, 1993).

Ο χορός αποτελεί μέσω της κίνησης ένα σημαντικό στοιχείο για τη ζωή του ανθρώπου που τον ακολουθεί από την ημέρα της γέννησής του μέχρι το τέλος του. Ο άνθρωπος σε κάθε σημαντική στιγμή της ζωής του, για να εξωτερικεύσει τα συναισθήματά του που αποζητούν την έκφρασή τους, καταφεύγει στη μουσική, στο στίχο και το χορό (Δούκα, 1999). Ως μια από τις υψηλότερες εκδηλώσεις του ανθρώπου, ο χορός, βγαίνει από τα βάθη της ψυχής του και αποτυπώνει την αρμονία του «Είναι» (Δαμιανός, 1995). Αποτελεί πηγαία παρότρυνση, ανάγκη παρουσίασης, σκέψης, πράξης, κατάστασης, βουβή ομιλία, επικοινωνία, συνοδός του ανθρώπου στη ζωή του (Βρυλάκου- Γκέλη, 1994).

Σκοπός της εργασίας είναι η οργάνωση και η εφαρμογή μιας πιλοτικής διαθεματικής παρέμβασης με θέμα την Ελλάδα και τους παραδοσιακούς χορούς. Οι μαθητές θα είναι σε θέση να γνωρίσουν διάφορες πόλεις της Ελλάδας καθώς και τοπικά προϊόντα, αξιοθέατα και παραδοσιακούς χορούς. Ως εργαλείο για αυτό το ταξίδι χρησιμοποιήθηκε ο χορός ζάραμο. Στην περιήγηση όμως ανακαλύφθηκε ότι σε διάφορες πόλεις χορεύεται το ίδιο χορευτικό μοτίβο με το ζάραμο απλά αλλάζει η ονομασία του χορού ανάλογα με την περιοχή. Επιμέρους στόχοι ήταν: οι μαθητές να μάθουν να συνεργάζονται μεταξύ τους αλλά και να γνωρίσουν την Ελλάδα μέσα από τον παραδοσιακό χορό και να αντιληφθούν ότι όλοι οι άνθρωποι σε όποια πόλη της Ελλάδας και εάν κατοικούν έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στον πολιτισμό τους. Η αφορμή της διδασκαλίας προήλθε από ένα παραμύθι που δημιούργησε η εκπαιδευτικός και αφορούσε δυο κοριτσάκια που έκαναν ένα ταξίδι σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Χρησιμοποιήθηκε το παραμύθι γιατί αρέσει πολύ στα παιδιά, το παρακολουθούν και έτσι εύκολα μπορούν να εισαχθούν στο θέμα. Το παραμύθι παρουσιάστηκε μέσα από διαφάνειες μέσα από το πρόγραμμα power point. Ακόμη μέσω της παρέμβασης οι μαθητές θα εμπλακούν με

παραδοσιακά παιχνίδια γιατί μας το επιτρέπει και η μικρή ηλικία των μαθητών. Να σημειωθεί ότι η παρέμβαση δεν στόχευε στο να χορεύουν οι μαθητές σωστά τους χορούς αλλά στο να μάθουν κάποια στοιχεία για τον ίδιο τον χορό αλλά και για την πόλη από την οποία κατάγεται.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από οκτώ κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην έννοια της παράδοσης αλλά και στα είδη της. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται γενικά στο όρο χορός και έπειτα στην ιστορική του συνέχεια αλλά και στην ιστορία του χορού μέσα από την μυθολογία και την αρχαία Ελλάδα, το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στον παραδοσιακό χορό και στην θέση που καταλαμβάνει στην καθημερινή ζωή των Ελλήνων. Επίσης αναφέρεται και στην διδασκαλία του παραδοσιακού χορού μέσα από το σχολείο. Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρει την ιστορική συνέχεια του όρου διαθεματικότητα και επίσης αναφέρεται και σε ένα παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης στο μάθημα της Γλώσσας. Το πέμπτο κεφάλαιο ασχολείται με τον σκοπό της συγκεκριμένης εργασίας. Το έκτο κεφάλαιο αναφέρεται στην μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε για αυτή την παρέμβαση, όπως επίσης και τους χορούς που διδάχτηκαν καθώς και το ημερολόγιο που κράτησε η εκπαιδευτικός. Το ημερολόγιο της εκπαιδευτικού είχε κάποια ερωτήματα τα οποία μπορούσαν να την βοηθήσουν στο να συνεχίσει να κάνει κάποια πράγματα ή να τα διορθώσει γιατί δεν ενδιέφεραν πολύ τους μαθητές και δεν συμμετείχαν. Το έβδομο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της παρέμβασης και το τελευταίο που είναι το όγδοο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα και την συζήτηση που προέκυψε μέσω της συγκεκριμένης παρέμβασης.

Συμπερασματικά αυτή η εργασία αποτελεί ένα ταξίδι στην έννοια του χορού και πιο συγκεκριμένα του παραδοσιακού χορού, στην ιστορική του συνέχεια αλλά και στην διδασκαλία του στο δημοτικό σχολείο.

1. Παράδοση

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να μεταδώσουν το πνεύμα της παράδοσης μόνο μέσα από το κλίμα που δημιουργείται τις ημέρες των εθνικών επετείων, όπως είναι η 28η Οκτωβρίου και η 25η Μαρτίου. Αυτό γίνεται με την ανάγνωση ποιημάτων, με διάφορα επετειακά τραγούδια και, γενικά, μέσα από την ομιλία στα παιδιά για τα γεγονότα των ημερών εκείνων. Παράδοση, όμως, δεν είναι μόνο οι εθνικές γιορτές. Είναι κάτι πολύ παραπάνω και πολυσύνθετο. Δεν είναι κάτι που το διαβάζεις ή το ακούς και το μαθαίνεις, αλλά είναι στοιχείο της ζωής που ακολουθεί τους νόμους της. Οποιοδήποτε στοιχείο ενσωματώθηκε στην ιστορία του ελληνικού λαού είναι και σημερινή παράδοση. Σημερινή και ζωντανή παράδοση ενός συγκεκριμένου τομέα ζωής που ζητάει να ζήσει. Να ζήσει, σημαίνει να επεκταθεί, να κατακτήσει και να αφομοιώσει το σύμπαν στο δικό του μικρόκοσμο. Παράδοση είναι οι σκέψεις και οι ενέργειες του ελληνικού λαού, οι συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμά του, οι εργασίες και οι ψυχαγωγίες του, η πίστη και οι δεισιδαιμονίες του, οι οικονομικές σχέσεις και η ηθική του, η λατρεία, η μαγεία, οι δοξασίες, το δίκαιο, ο τρόπος ζωής, η βιοτεχνία, οι τέχνες, η μουσική. Και όλα αυτά συνεχίζονται ή ξαναεκδηλώνονται κατά τον πατροπαράδοτο τρόπο στη σημερινή ζωή, με τρόπο ήρεμο και αβίαστα και με εσωτερική συνοχή και συνέπεια (Τσιαμήτρος, 1981).

Ακόμα, όταν λέμε παράδοση συμπεριλαμβάνεται και η γλώσσα με όλες τις ιδιομορφίες της. Τα ιδιώματα που σώζονται ακόμα, κυρίως σε ορεινά χωριά της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας, αποτελούν ζωντανό παράδειγμα του τι είναι παράδοση. Αυτή τα κρατάει όλα και, καθώς ανανεώνεται, ανανεώνεται συνεχώς και η πνευματική μας παράδοση. Παράλληλα, όμως, η ελληνική γλώσσα έχει συνείδηση ότι είναι μία και αδιαίρετη και ότι οι δημιουργοί της έχουν ένα πνεύμα που τους ενώνει. Πνεύμα, λοιπόν, είναι η παράδοση συνεχώς αναγεννώμενο και συνεχώς ανανεούμενο (Τσιαμήτρος, 1981).

Στο πνεύμα της παράδοσης εντάσσονται και οι παραδοσιακοί χοροί, ως ένα από τα κύρια μέσα έκφρασής της. Όταν κάποιος χορεύει, έχει τη δυνατότητα να

μαθαίνει την ιστορία του χορού, από πού προέρχεται, πότε ξεκίνησε, για ποιο λόγο τον χορεύανε οι άνθρωποι και τι στολές φοράγανε, ενώ ταυτόχρονα αποκτά και εμπειρίες σχετικά με τη γλώσσα που χρησιμοποιούσανε τότε. Υπάρχουν κάποιοι χοροί οι οποίοι σώζονται ως μέρος ενός δρώμενου. Λέγοντας δρώμενο, εννοούμε μια τελετουργία, κυρίως θρησκευτική ή ένα έθιμο, όπως ο Θρακιώτικος γάμος. Αλλά και οι μεμονωμένοι χοροί μπορούν να εκφράζουν ένα έθιμο, όπως ο χορός του ' ' Αι Βασίλη' ' (Εξ Βασίλη) ,ο ' 'Χορός του Πάσχα' ' κ.α. Έτσι, μέσα από τα δρώμενα αυτά βλέπουμε να αναπαριστώνται όλες οι διαδικασίες που ακολουθούσαν οι πρόγονοί μας μέχρι να φτάσουν στο τελικό αποτέλεσμα, μαθαίνουμε τους χορούς που χορεύανε αλλά και τα τραγούδια που λέγανε, διατηρώντας στο σήμερα τη γλωσσική ιδιομορφία του τόπου από τον οποίο προέρχεται το δρώμενο.

Σύμφωνα με την Κάπου (χ.χ) όταν χρησιμοποιούμε τον όρο παράδοση θέλουμε να τονίσουμε την ιστορική συνέχεια του έθνους, η οποία φανερώνει τις κοινές ρίζες των μελών του και η οποία διαμορφώνει την εθνική ταυτότητα και εντέλει την εθνική αυτογνωσία. Κάθε γενιά επηρεάζει και επηρεάζεται από τα πολιτιστικά στοιχεία του παρελθόντος, χωρίς όμως και να τα αποδέχεται παθητικά. Διατηρεί ορισμένα στοιχεία του παρελθόντος όπως τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις παραδόσεις ή ακόμη μετατρέπει και μεταβάλλει κάποια άλλα ανάλογα με τις κοινοτικές συνθήκες και ανάγκες (Κάπου χ.χ.).

Οι κύριες μορφές της μεταφοράς της παράδοσης είναι δύο:

Λαϊκή παράδοση: παραμύθια, μύθοι, δοξασίες, τραγούδια, παραδοσιακοί χοροί κ.α

Λόγια παράδοση: αναφέρεται στα έργα λογίων δηλαδή επώνυμων και αναγνωρισμένων καλλιτεχνών και πνευματικών ανθρώπων με αναγνωρισμένο κύρος, τα οποία χαρακτηρίζονται από το προσωπικό ύφος, τεχνοκρατία και στυλ.

Επίσης υπάρχουν και άλλες μορφές παράδοσης όπως είναι η πολιτιστική παράδοση που αναφέρεται σε καλλιτεχνικές δημιουργίες όπως η ζωγραφική, η μουσική, το θέατρο, ο χορός, το κουκλοθέατρο και το θέατρο σκιών.

Ηθική παράδοση: αναφέρεται σε ηθικές αντιλήψεις, απόψεις, τρόπους ζωής, συνήθειες και αξίες.

Θρησκευτική παράδοση: αναφέρεται στη θρησκευτική λατρεία κάθε λαού.

Κοινωνική παράδοση: αναφέρεται στους κοινωνικούς θεσμούς και στην πολιτική οργάνωση.

Επιστημονική-τεχνολογική παράδοση: αναφέρεται στην παράδοση γνώσεων, πρακτικών, μεθόδων και πορισμάτων της επιστημονικής έρευνας, παραδοσιακών επαγγελματιών τεχνικών πρακτικών βοτάνων και ολιστικών θεραπειών.

Εθνική παράδοση: αναφέρεται σε ότι έχει σχέση με εθνικές αξίες, τον ιστορικό βίο, την εθνική συνείδηση και την εθνική ταυτότητα ενός λαού.

Στην εποχή μας παρατηρούμε ότι υπάρχει αδιαφορία για την τήρηση της παράδοσης, μιμούμαστε ξένα πρότυπα η οποία ονομάζεται ξενομανία, πολλές φορές εάν χρησιμοποιηθεί η παράδοση θα είναι για κερδοσκοπικούς λόγους και τέλος υπάρχει μια στείρα εμμονή στην παράδοση.

Τα αίτια που οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση είναι τα εξής:

- Όταν στη ζωή ενός ατόμου πρωτεύοντα ρόλο παίζουν οι υλιστικές και νεωτεριστικές αντιλήψεις τότε δεν έχουν χώρο στη ζωή του η ηθική και η πνευματική καλλιέργεια αλλά ούτε βέβαια και η παράδοση και αυτό έχει ως αποτέλεσμα το συγκεκριμένο άτομο να μην μπορεί να αναπτυχθεί σωστά και να προοδεύσει.
- Πολλές φορές εμφανίζονται μηνύματα τα οποία αποπροσανατολίζουν το άτομο και του επιβάλλουν τρόπους ζωής οι οποίοι είναι απομακρυσμένοι από την παράδοση, με αποτέλεσμα το άτομο να μην μπορεί να αντιληφθεί τις δυνάμεις του και τον απομακρύνουν από τις πραγματικές του επιδιώξεις.
- Στις μέρες μας τα άτομα απομακρύνονται το ένα από το άλλο ακόμη και μέσα στην οικογένεια με αποτέλεσμα να μην μπορεί να μεταφερθεί η παράδοση από το ένα μέλος στο άλλο.
- Επίσης σημαντικό ρόλο παίζουν και τα Μ.Μ.Ε τα οποία εισάγουν την ξενομανία.

Για να αντιμετωπίσουμε τα παραπάνω αίτια σημαντικό ρόλο παίζει η παιδεία η οποία θα πρέπει να τονίζει την αξία της παράδοσης. Επίσης κάθε λαός θα πρέπει να γνωρίζει και να μεταδίδει την παράδοση του στις επόμενες γενιές, έτσι ώστε να μην χαθεί ανά τους αιώνες. Όλα τα παραπάνω βέβαια δεν εννοούν πως κάθε άτομο θα πρέπει παθητικά να ακολουθεί την παράδοση αλλά με κριτική

σκέψη να απορρίπτει τα στοιχεία που εμποδίζουν την σωστή πνευματική του ανάπτυξη (Κάπου χ.χ).

2. Ο Χορός

Ο χορός, μια από τις υψηλότερες εκδηλώσεις του ανθρώπου, βγαίνει από τα βάθη της ψυχής μας και αποτυπώνει την αρμονία του Είναι μας (Δαμιανός, 1995,). «Η θέση του χορού βρίσκεται στο σπίτι, στο δρόμο, στη ζωή» (Μπεζάρ, 1972:9). Οι χοροί εμφανίζονται ήδη από τα πρώτα βήματα της ανθρωπότητας συχνά σε συνδυασμό με την λατρεία. Ο χορός είναι κατά κανόνα συνδεδεμένος με μουσική (ή ρυθμό), λειτουργώντας διαλεκτικά, δηλαδή η μουσική καθοδηγείται από την κίνηση του χορού, κατευθύνοντας παράλληλα την κίνηση του σώματος (Michels, 1994).

Υπάρχουν τουλάχιστον έξι ευρέως διαδεδομένες μορφές του χορού (Kraus, 1980) καθεμιά από τις οποίες έχει το δικό της χαρακτήρα: 1) Μπαλέτο, 2) Μοντέρνος χορός, 3) Χορός κοινωνικός, 4) μουσικός χορός σκηνής, 5) Ψυχαγωγικός χορός και 6) Εθνικός χορός. Αυτή η μορφή αναφέρεται στον τύπο του χορού που εκτελείται από εθνικές ομάδες- συνήθως με χαρακτήρα υψηλά παραδοσιακό – συχνά συνδεδεμένο με την θρησκευτική πρακτική και τις κοινωνικές συνήθειες.

«Ο χορός έχει θεωρηθεί η αρχαιότερη από τις τέχνες, ωστόσο είναι εξίσου αληθές ότι είναι παλαιότερος από τις τέχνες. Η δημιουργία προτύπων στο χρόνο και στο χώρο μέσω του ανθρώπινου σώματος είναι αυτό που κάνει το χορό μοναδικό ανάμεσα στις τέχνες και εξηγεί ίσως την αρχαιότητα και την καθολικότητα του» (Peterson, 2005: 25).

Στα αρχαία χρόνια, χορός λεγόταν ο χώρος όπου χόρευαν και τραγουδούσαν οι αρχαίοι. Σήμερα, χορός ονομάζεται το σύνολο των ρυθμικών κινήσεων και συσπάσεων του σώματος. Ο χορός αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα εκφραστικά μέσα και έπεται του τραγουδιού. Οι ρίζες του εντοπίζονται το 1000 π.χ περίπου. Στη μινωική Κρήτη οι άνθρωποι χόρευαν για τον ερχομό της άνοιξης. Στην κλασική Ελλάδα οι πεπλοφόρες παρθένες χόρευαν στις Καρυές προς τιμήν της θεάς Άρτεμης. Στα παναθήναια χόρευαν προς τιμήν της θεάς Αθηνάς.

Ο χορός, στη διάρκεια διάφορων φάσεων της ιστορίας του, έχει διατηρηθεί σαν ένας χώρος δραστηριότητας μέσω του οποίου η σωματική αγωγή ήθελε να πετύχει συγκεκριμένα αποτελέσματα, σημαντικά στον τομέα της. Σύμφωνα με τον

Rogers, «ο χορός, η πρώτη από τις καλές τέχνες και η πιο παιδαγωγική, είναι η μόνη που βοηθά, προφανώς πολύ δραστικότερα από κάθε άλλο είδος μαθητικής δραστηριότητας που χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι, για να γίνουν τα παιδιά πολίτες υγιέστεροι, γενναιόδωροι, ευαίσθητοι, συνεργάσιμοι, θαρραλέοι, φιλόανθρωποι, καλλιεργημένοι. Οι αρχαίοι Έλληνες το γνώριζαν αυτό και έκαναν, μάλιστα, πρακτική εφαρμογή της γνώσης τους, όπως και οι περισσότεροι αρχαίοι και πρωτόγονοι λαοί παντού » (Rogers ,1941:8).

Η Ruth Whitney Jones (1947:2) μια κορυφαία καθηγήτρια χορού, πίστευε πως ο χορός στα επαγγελματικά στούντιο έχει την ίδια σημασία με τον χορό στην εκπαίδευση. Έλεγε, «οι σκοποί της δασκάλας στα επαγγελματικά στούντιο χορού - εφ' όσον η ίδια είναι συνήθως συνθέτης και χορεύτρια - αποβλέπουν στο χορό σαν καριέρα ζωής, συνεπώς και η διδασκαλία της τεχνικής στους μαθητές της αποβλέπει στους ίδιους σκοπούς. σκοπός της καθηγήτριας χορού στα σχολεία έγκειται, αντίθετα, στην πληρέστερη, όσο γίνεται, ανάπτυξη της προσωπικότητας και των σωματικών δυνατοτήτων του κάθε μαθητή. τεχνική διδάσκεται σαν ένα αναγκαίο μέσο για τη δημιουργική χρήση της κίνησης, ώστε να επιτύχει τις αξίες που είναι σύμφυτες με τη δημιουργική πράξη. Για όλες τις υπόλοιπες πτυχές του θέματος, τα υλικά με τα οποία καλλιτέχνες και δάσκαλοι εργάζονται, είναι τα ίδια στην ουσία και στις αρχές τους. Το καλοζυγισμένο πρόγραμμα χορού στην εκπαίδευση βασίζεται σε αρχές που στηρίζονται όλες στον μοντέρνο χορό, προσαρμόζονται όμως στο επίπεδο ικανοτήτων του μαθητή... » (Jones , 1947: 2).

2.1. Ο χορός στην ιστορία

Επικρατούν διάφορες απόψεις για την πρωτοεμφάνιση του χορού. Κάποιοι υποστηρίζουν πως εμφανίστηκε μαζί με το «homo sapiens» την πρώτη παλαιολιθική εποχή. Κάποιοι άλλη λένε πως η εμφάνιση του χορού συμπίπτει με το «homo Primogenitors» (Νεάντερνταλ) την Μεσαιοπαλαιολιθική εποχή. Αυτή η ασάφεια υπάρχει λόγω έλλειψης χειροπιαστών μαρτυριών.

Ξεκινώντας την ιστορική αναδρομή του χορού, βλέπουμε πως από τους πρωτόγονους λαούς, η τέχνη του χορού είναι δεμένη με την ύπαρξη του ανθρώπου, με την καθημερινή του προσπάθεια να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες και, γενικότερα,

με κάθε είδους ανθρώπινη εκδήλωση. χορός, λοιπόν, πρωτοεμφανίζεται σαν βασική ανάγκη που πηγάζει από την ψυχή του και εκφράζει τις αδυναμίες, τους φόβους, τις χαρές και τις πίκρες του ανθρώπου. Στο ξεκίνημα της ανθρωπότητας, ο άνθρωπος έβρισκε διέξοδο στο χορό. Εκεί απευθυνόταν για να αυξήσει τη δύναμή του, να αντιδράσει σε αυτό που θεωρούσε αδύνατο να πολεμήσει μόνος του. ο πρωτόγονος λαός χορεύει μόνο από ανάγκη θρησκευτική, επωφελείται από το χορό και τον ερεθισμό που του προκαλεί και τον συνδέει με τη μαγεία, επειδή για αυτόν η θρησκεία είναι συνυφασμένη με τη μαγεία.

Περνώντας στη νεολιθική εποχή, ο χορός γίνεται ιεροτελεστία. Γενικά, οι πρωτόγονοι εκτελούν χορούς σε πάρα πολλές περιπτώσεις : σε τελετές γονιμότητας, μύησης, ταφής, αποτροπής, αλλά κυρίως για την υγεία (ιατρικοί χοροί). Ακόμα, οι σημαντικοί σταθμοί της ζωής του πρωτόγονου συνοδεύονται από χορούς μύησης : το πέρασμα στην εφηβεία, η ενηλικίωση, ο γάμος. Σε αυτές τις φάσεις της ζωής του, ο άνθρωπος πρέπει να μνηθεί από τους γερνότερους για να αναλάβει και να εκπληρώσει τα καινούρια του καθήκοντα με επιτυχία. Ένας άλλος κύκλος χορών είναι οι χοροί του πολέμου. Είναι μόνο αντρικός χορός και χαρακτηρίζεται από ορμή και ψηλό πήδημα. Βασικό σχήμα αυτών των χορών είναι ο κύκλος .Ο Jung λέει ότι «ο κύκλος είναι το αρχέτυπο σχήμα που εκφράζει τη δυναμική ολότητα, την τελειότητα, την πλήρωση και δημιουργήθηκε από την κυκλικότητα του ορίζοντα και του ηλιακού δίσκου ». (Τσιλιμίγκρα, 1983:18)

Στην εποχή της αρχαίας Αθήνας, αναπτύχθηκε και καλλιεργήθηκε η όρχηση σύμφωνα με το πολιτιστικό πνεύμα όλων των τεχνών που διέκρινε τον αθηναϊκό πολιτισμό. Στην Αθήνα προοδύσαν όλα τα είδη της όρχησης : οι πολεμικές και γυμναστικές ορχήσεις, η σκηνική όρχηση, η τραγική και η κωμική όρχηση αλλά και οι παραστάσεις μόνο με κίνηση και σχήματα διάφορων πράξεων και εθίμων, σαν τη σημερινή παντομίμα. Οι χοροί, γενικά, είναι διάφορες απομιμήσεις από τη ζωή του ανθρώπου. τρόπος ζωής, οι ανθρώπινες πράξεις, τα ήθη και τα έθιμα των ανθρώπων. Στην περίπτωση που οι κινήσεις του σώματος βοηθάει και στη σωματική διάπλαση και τελειοποίηση, τότε ενδέχεται να ονομάσουμε την αγωγή αυτή έντεχνη γυμναστική. «οι αρχαίοι χοροί παρουσιάζουν αχώριστο το σωματικό και το πνευματικό κάλλος και τον εσωτερικό κόσμο πλαστικά με σχήματα, χρησιμοποιώντας όλο το σώμα ». (Κόκκινος, 1987: 60)

Παρατηρείται, ότι ο άνθρωπος μέσω των ρυθμικών κινήσεων του χορού εκφράζει τα συναισθήματά του (Γιάτσης, 1985). Ο χορός πρωτοπαρουσιάστηκε όταν ο πρωτόγονος άνθρωπος εκδηλώθηκε συναισθηματικά και τελειοποιήθηκε στο πέρασμα του χρόνου (Γιαννάκης, 1997). Από τους λαούς που έδωσαν μεγαλύτερη αξία στο χορό ήταν οι αρχαίοι Έλληνες. Οι τελευταίοι σαν λαός με έντονη πνευματική καλλιέργεια, ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με την τέχνη του χορού, την οποία θεωρούσαν θεϊκή έμπνευση. Σύμφωνα με τη μυθολογία η γέννηση του χορού αποδίδεται στη Ρέα, γυναίκα του Κρόνου, η οποία δίδαξε την τέχνη του χορού στους Κουρητές, γιούς της Γης (Μουρατίδης, 1987).

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι ο χορός δημιουργήθηκε από τους ίδιους τους θεούς γι' αυτό τον είχαν συνδέσει με κάθε θρησκευτική και λατρευτική εκδήλωση (Μπουσιώτης, 1983). Η εφεύρεση του χορού αποδίδεται στη Μούσα Πολύμνια ενώ τη χάρη του πάνω στην τέχνη του χορού κατείχε η Μούσα Τερψιχόρη. Επίσης η Ουρανία, η προστάτιδα της αστρονομίας ήταν συγχρόνως μια από τις Μούσες προστάτιδες του χορού. Έτσι οι Έλληνες παρακολουθώντας τις ρυθμικές κινήσεις των πλανητών και άστρων, πίστευαν ότι εκτελούσαν ένα κοσμικό χορό.

Ο χορός ήταν αναπόσπαστο μέρος της ζωής των Ελλήνων που χόρευαν πρόθυμα κάτω από κάθε είδους συνθήκες και έχαιρε πολύ μεγάλης εκτίμησης. Αποτελούσε κοινωνική εκδήλωση για τον Έλληνα και εξωτερίκευε μ' αυτή όλες τις προσωπικές και ομαδικές συγκινήσεις χαράς και λύπης. Οι Έλληνες μάθαιναν το χορό από πολύ μικρή ηλικία και αυτό γιατί θεωρούσαν την τέχνη του χορού πολύ σημαντική (Δήμας, 1981).

Ο Σωκράτης πίστευε ότι ο διδασκόμενος το χορό βελτιώνει την υγεία του και δίνει στο σώμα του μια συμμετρική ανάπτυξη εξασκώντας όλα τα μέρη του σώματός του. Οι αρχαίοι είχαν τη γνώση της ψυχολογίας και ανάπτυξης ομοιομερώς του εγκεφάλου, θεωρούσαν ότι εκτός από τα γνωστικά αντικείμενα τα παιδιά και οι νέοι ήταν αναγκαίο να παίρνουν και μαθήματα χορού, μουσικής και φυσικά βασική προϋπόθεση ήταν η άθληση του σώματος. Έτσι δεν γύμναζαν μόνο

το σώμα τους όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένα μπορούσαν αλλά προσπαθούσαν να γυμνάζουν κατά τον ίδιο τρόπο και τον εγκέφαλό τους, γιατί μόνο έτσι θα μπορούσαν να είναι ολοκληρωμένοι (Μαυροβουνιώτης και συν., 2006). Ο Σωκράτης συμβούλευε ακόμη να διδάσκεται ο χορός ευρύτερα, για την υγεία, για πλήρη αρμονική ανάπτυξη του σώματος, για την ομορφιά, για αδυνάτισμα για να προσφέρει χαρά στους χορευτές και στους άλλους. Έτσι η αίσθηση του ρυθμού και της αρμονίας ήταν δώρα που έδωσαν οι θεοί στους ανθρώπους (Δήμας, 1981).

Ο χορός είναι ο ολοκληρωμένος τρόπος να ζεις τον κόσμο. Είναι γνώση, είναι θρησκεία, είναι τέχνη, είναι η ίδια η ζωή. Μέσα στο χορό συναντούμε το τέλειο δέσιμο της ψυχής και του σώματος. Ο χορευτής με το χορό του χορεύει την ίδια τη ζωή, με τη συμμετοχή τριών στοιχείων της ύπαρξής του: το σώμα, το πνεύμα και την ψυχή (Ιωαννίδου, 1985).

2.1.1. Ο χορός στη μυθολογία

Ο Μύθος της Ρέας: Σύμφωνα με την μυθολογία η γένεση του χορού αποδίδεται στην Ρέα γυναίκα του Κρόνου, η οποία δίδαξε την τέχνη του χορού στους Κουρήτες, γιους της Γης που κατοικούσαν στην Κρήτη και στους Κύβαντες που κατοικούσαν στην Φρυγία της Μ. Ασίας. Σύμφωνα με τον μύθο τον Κρόνο θα τον σκότωνε ο υιός του για να πάρει την θέση του. Γι' αυτό ο Κρόνος έτρωγε τα νεογέννητα παιδιά του. Όμως η Ρέα όταν ήταν έγκυος στον Δία, έφυγε και πήγε στην Κρήτη, όπου τον γέννησε και έδωσε στον Κρόνο να καταπιεί μια πέτρα τυλιγμένη μέσα σε φασκιές. Ανάθεσε ακόμη τη φροντίδα του βρέφους στους Κουρήτες οι οποίοι για να σκεπάσου τα κλάματά του ,χόρευαν ένα ζωηρό , πηδηχτό χορό με πολύ θόρυβο χτυπώντας τα σπαθιά και τις ασπίδες τους και βγάζοντας δυνατές κραυγές. Αργότερα όταν ο Δίας σκότωσε τον Κρόνο και πήρε τη θέση του ,οι Κουρήτες έγιναν ιερείς του και συνέχισαν αυτοί και οι απόγονοί τους για πολλούς αιώνες να τελούν λατρευτικές τελετές. Οι αρχαίοι Έλληνες ακόμη πίστευαν ότι ο χορός δημιουργήθηκε από τους ίδιους τους θεούς για αυτό και τους είχαν συνδέσει με κάθε θρησκευτική και λατρευτική εκδήλωση. Η εφεύρεση του χορού αποδίδεται στη Μούσα Πολύμνια. Ακόμη τη χάρη πάνω στην τέχνη του χορού την είχε η Μούσα Τερψιχόρη, που το όνομά της σήμαινε «χαρά στο χορό». Επίσης η Ουρανία, η προστάτιδα της αστρονομίας ήταν συγχρόνως μία από τις Μούσες

προστάτιδες του χορού. Ο χορός ήταν αναπόσπαστο μέρος της ζωής των Ελλήνων που χόρευαν πρόθυμα κάτω κάθε είδους συνθήκες , και έχαιρε πολύ μεγάλης εκτίμησης. Οι Έλληνες μάθαιναν το χορό από πολύ μικρή ηλικία. Οι χορευτές ήταν εξαιρετικά αθλητικοί και οι κινήσεις τους τέλειες και ρωμαλέες.

2.1.2. Ο χορός στην Αρχαία Ελλάδα

Κανένας άλλος λαός δεν έδωσε μμεγαλύτερη αξία στον χορό όσο οι αρχαίοι Έλληνες. Ο χορός για πρώτη φορά στην ελληνική ζωή παρουσιάζεται στους αγώνες σαν αγώνισμα με κριτές που επιλέγονται από τον λαό. Από τους Αρχαίους Έλληνες γινόταν η χρήση των όρων, ορχούμαι: ρήμα που έχει παρόμοια έννοια με την σημερινή του ρήματος χορεύω και χορεύω: ρήμα που σημαίνει ότι εκτελώ ρυθμικές κινήσεις σύμφωνα με την μουσική και τους στίχους. Στο μυαλό του Έλληνα , ο χορός δεν ήταν αυτοτελής τέχνη , αλλά συνδυαζόταν απαραίτητα με τη μουσική και την ποίηση. Αυτά τα τρία στοιχεία αποτελούσαν όψεις του ίδιου πράγματος , της τέχνης που ονομαζόταν «μουσική», της τέχνης των Μουσών. Ο χορός, μολονότι είναι φυσική ροπή όλων των λαών, μόνο που στην αρχαία Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε ως παιδαγωγικό μέσο και μάλιστα σε πολύ ευρεία κλίμακα για τα δύο φύλα, ακόμα και ως κύρια στρατιωτική γυμναστική για την προετοιμασία εύψυχων και ευέλικτων πολεμιστών. Οι χοροί εκείνοι βέβαια, ήταν πολύ περισσότερο γυμναστικοί από τους σημερινούς. Οι αρχαίοι χοροί καλλιεργούσαν μια τελειότητα των γραμμών του σώματος, την οποία θαυμάζουμε σε παραστάσεις, αγάλματα και αγαλματίδια.

Ο χορός στη Σπάρτη

Στην Σπάρτη ο χορός κατείχε πολύ υψηλή θέση. Χόρευαν όλοι «νέοι και γέροι» το δε κέντρο της αστικής ζωής η αγορά ονομαζόταν και «χορός». Ο χορός είχε στρατιωτικό χαρακτήρα. Εκτελούσαν «πυρρίχιους» χορούς κάνοντας στρατιωτικούς ελιγμούς ψάλλοντας εμβατήρια. Όλες οι ασκήσεις γίνονταν πάντα με μουσική. Και στη μάχη ακόμα το σύνθημα το έδινε ο αυλός. Πολλές φορές άρχιζαν να χορεύουν πριν την μάχη με κραυγές και θορύβους με σκοπό να μειώσουν το ηθικό των αντιπάλων τους και να εξυψώσουν το δικό τους.

Ο χορός στην Αθήνα

Στην Αθήνα δεν περιορίστηκε ο χορός μόνο στη στρατιωτική εκπαίδευση, αλλά καλλιεργήθηκε και αναπτύχθηκε σύμφωνα με το πολιτιστικό πνεύμα που

διέκρινε τους Αθηναίους. Ο χορός ήταν στα χέρια ιδιωτικών δασκάλων και τα αγόρια διδάσκονταν την ορχηστική στις παλαιστές. Στην Αθήνα προόδευσε η σκηνική όρχηση, η τραγική, η κωμική καθώς και η παντομιμική. Οι παραδοσιακοί χοροί στην Ελλάδα παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Κάθε περιοχή ή χωριό της Ελλάδας έχει τους δικούς του χορούς οι οποίοι διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή ή ακόμη από χωριό σε χωριό. Αυτή η διαφορά των χορών οφείλεται σε λόγους όπως το κλίμα, ο τρόπος ζωής των κατοίκων, οι πόλεμοι και οι καταστροφές. Οι παραδοσιακοί ελληνικοί χοροί, λόγω της ποικιλίας που παρουσιάζουν, χωρίζονται σε διάφορες κατηγορίες. Αυτές είναι:

- 1) Σε θρησκευτικούς: ιερείς και λαϊκοί χόρευαν γύρω από τον βωμό.
- 2) Σε πολεμικούς ή πυρρίχιους: χρησιμοποιούνταν για πολεμική εξάσκηση. Χορεύονταν από έναν χορευτή ή και από ομάδες.
- 3) Σε γυμναστικούς: κατά των οποίων γινόταν μίμηση πάλης, παγκρατίου και άλλων αθλητικών παλμών με συνοδεία ειδικών μουσικών συνθέσεων.
- 4) Σε θεατρικούς
- 5) Σε ακροβατικούς: ήταν καθαρά επαγγελματικοί.
- 6) Σε βίαιους: οι οποίοι υπερέβαλλαν σε ζωηρότητα και ήταν προσφιλείς σε άτομα με ισχυρή ιδιοσυγκρασία.
- 7) Σε κωμικούς: για παράδειγμα αυτοί που χορεύονταν από άντρες που φορούσαν γυναικεία ρούχα ή από γυναίκες με αντρικά ρούχα.
- 8) Σε ηδυπαθείς: για παράδειγμα ο χορός της κοιλιάς.
- 9) Σε συμποσιακούς: κατά την οποία οι χορευτές μιμούνταν σχήματα αγγέλων.
- 10) Σε γαμήλιους: χορεύονταν ιδίως από παρθένες κατά τις προετοιμασίες των γάμων.
- 11) Σε πένθιμους: χορεύονταν κατά την εκφορά των νεκρών. Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν τους χορούς στο τέλος της γυμναστικής των νέων ως «αποθεραπεία».

3. Ο Παραδοσιακός Χορός

Ο χορός είναι φαινόμενο οικουμενικό, που παρουσιάζεται σε όλες τις εποχές και σε όλες τις χώρες. Στις μέρες μας, δεν υπάρχει πραγματικός λαός που να μην επιδίδεται σε κάποιο είδος χορού. Ανατρέχοντας την ανθρώπινη ιστορία, όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα, συναντάμε το χορό περισσότερο ή λιγότερο ανεπτυγμένο, περισσότερο ή λιγότερο σε εκτίμηση, αλλά πάντοτε παρόντα (Prudhorneau, 1965). Πριν λοιπόν, ξεκινήσουμε την ιστορική μας ανασκόπηση, θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε τί είναι ο χορός, με την πιο πλατιά έννοια της λέξης. Έτσι, μέσα από την βιβλιογραφική επισκόπηση παρατηρούμε πως ένας ενιαίος ορισμός της έννοιας του χορού δεν είναι ούτε βοηθητικός αλλά ούτε και είναι εύκολο να βρεθεί, παρ' όλα αυτά μπορούμε να κατανοήσουμε την έννοια του χορού ως «ένα σύνολο κινήσεων των ποδιών και του σώματος που εκτελούνται ως μέσο ψυχαγωγίας ή τελετουργικής πράξης μιας ομάδας ανθρώπων» (Ρούμπης, 1993) και δεν εκπέμπει απλά μια πληροφορία, αλλά είναι ένα μέσο έκφρασης, επικοινωνίας, ένας λόγος που βγαίνει από το σώμα. Ένας ορισμός που εναρμονίζεται σε μεγάλο βαθμό με εκείνο που δίνει το εικονογραφικό λεξικό Petit Larousse, όπου «χορός είναι μια συνέχεια κινήσεων του σώματος υπό τον ήχο οργάνων ή φωνής, μετατρέποντας μια ιδέα, ένα συναίσθημα, μια αίσθηση ή ένα γεγονός σε μια ρυθμική κίνηση σύμφωνα με τους νόμους της αισθητικής» (Schuftan, 1928). Ο χορός, ουσιαστικά, γίνεται αντιληπτός, όπως επισημαίνει και ο Ρούμπης (1993) ως «το μέσο εκδήλωσης των ανθρωπίνων συναισθημάτων και παθών και προβολής της φυσικής ομορφιάς μέσω των ρυθμικών κινήσεων και στάσεων» και διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος του. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα με τον όρο «παραδοσιακός ή δημοτικός χορός δηλώνεται ένα σύνολο κινητικών, ηχητικών, λεκτικών και πολιτισμικών μορφών διαρθρωμένων σε ενότητες. Οι ενότητες αυτές δημιουργούνται, συντηρούνται και αναπτύσσονται από ένα οργανωμένο σύνολο ανθρώπων, συνδέονται άμεσα με το υλικό, τον κοινωνικό και τον πνευματικό τους βίο και αποτελούν έκφραση των ψυχικών τους

καταστάσεων, των ηθικών και κοινωνικών τους αξιών και αισθητικών τους αντιλήψεων» (Πραντσίδης, 2007).

3.1. Ο Χορός στη ζωή των Ελλήνων

Γάμοι και οικογενειακά γλέντια

Σύμφωνα με την έρευνα της κ. Αρσένη που πραγματοποιήθηκε το σχολικό έτος 2012-2013 στους μαθητές/τριες του Β1 λυκείου Σουρπής ο γάμος ήταν το σημαντικότερο γεγονός στην ζωή του ατόμου. Σημαδεύει το πέρασμα από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση και ήταν ο μόνος τρόπος να αποκτήσει κανείς προσωπική αυτονομία. Το πρώτο στάδιο πριν τον γάμο είναι ο αρραβώνας, που γιορτάζεται με κοινό γλέντι των δύο οικογενειών όπου προσφέρονται ειδικά φαγητά. Όλο το βράδυ το ζευγάρι κάθεται χωριστά ενώ μετά το φαγητό ξεκινά ο χορός με πρώτους να ξεκινούν το χορό το ζευγάρι θα εμφανιστεί πρώτη φορά δημόσια. Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν λέγεται «γάμος» αλλά «χαρά». Μπορούμε να δούμε το τελετουργικό της «χαρά» από μουσικοχορευτική άποψη στον ένα δρώμενο με πολλά επεισόδια, όπως στο θέατρο που το κάθε επεισόδιο έχει ορισμένη σειρά.

Πάσχα

Από όλες τις χορευτικές εκδηλώσεις της χρονιάς , ο χορός που στήνεται το Πάσχα ξεχωρίζει για την επισημότητα και τον θρησκευτικό του χαρακτήρα . Ο καιρός είναι συνήθως καλός αυτή την εποχή και προσφέρεται για παρατεταμένο υπαίθριο γλέντι . Κύριος χαρακτηριστικό είναι η πρωτοκαθεδρία του παπά και των γερόντων στον πρώτο χορό . Σε ορισμένα μέρη χορεύουν μόνο οι γεροντότεροι με τον παπά επικεφαλής. Αλλού μόνο οι άνδρες κατά σειρά ηλικίας και γάμου, οι δε γυναίκες αργότερα οι σύγχρονος αλλά σε χωριστό κύκλο. Οι χοροί είναι πάντα τραγουδιστοί με ορισμένα τραγούδια που μιλάνε για την πασχαλιά ή είναι απλώς εορταστικά. Ακόμα είναι πάντα αργά , παλιά τραγούδια καμία φορά ιστορικά ή και μονόλογοι.

Πανηγύρια και δημόσιες γιορτές

Το κάθε χωρίο έχει μια μέρα που γιορτάζει λόγω του ονόματος της εκκλησίας που έχει ο τρόπος που το κάθε χωρίο γιορτάζει εκείνη την ημέρα είναι ξεχωριστός, διότι ο θρησκευτικός εορτασμός συνδυάζεται με μια γενική

συνάθροιση των κατοίκων με παζάρι ή με κοινό φαγητό και χορό. Το τυπικό πανηγύρι διαρκεί περίπου 3 μέρες. Όταν σε ένα μεγάλο πανηγύρι έρχονται ομαδικά κάτοικοι από διάφορα χωριά, τότε χορεύουν σε χωριστούς κύκλους με τα δικά τους όργανα. Καμία φορά υπάρχει η συνήθεια να χορεύουν λίγο το πρωί μετά την λειτουργία, αλλά ο κύριος χορός γίνεται το απόγευμα και μπορεί να κρατήσει μέχρι το πρωί. Ο δημόσιος χορός με λίγα λόγια αντικατοπτρίζει την κοινωνική σειρά και τις αξίες που στηρίζουν την κοινωνία του χωριού {μονιμότητα, σεβασμός στην ηλικία, διαχωρισμός των φύλων, ισότητα δικαιωμάτων κ.α}.

Καφενεία

Το καφενείο του χωριού είναι το μέρος όπου οι άντρες συναντώνται και περνούν την ώρα τους μαζί. Ο αντίστοιχος χώρος για τις γυναίκες είναι η αυλή, όπου μαζεύονται και συζητάνε μεταξύ τους. Με την κουβέντα, το ποτό και τους μεζέδες, το τραγούδι έρχεται μόνο του. Ο καθένας θέλει να πει αυτά που προτιμάει και οι άλλοι τα ξέρουν και τον συνοδεύουν. Τραγούδια της τάβλας με αργούς ρυθμούς και λόγια αφηγηματικά ολόκληρες ιστορίες που συνεχίζονται μέχρι την νύχτα. Έτσι οι ρυθμοί ζωηρεύουν. Άλλες φορές όμως το κέφι είναι μεγάλο και η όρεξη για χορό δεν σβήνει εύκολα. Στέλνουν να φέρουν τον οργανοπαίκτη. Ο υιός του ή κάποιος άλλος θα παίζει το δεύτερο όργανο. Με τον ερχομό τους το γλέντι έχει ανέβει για τα καλά και συνεχίζεται ως το πρωί. Οι χοροί που χορεύονται στα καφενεία είναι ΖΕΪΜΠΕΚΙΚΟΣ, ΧΑΣΑΠΙΚΟΣ, ΚΑΡΣΙΛΑΜΑΣ, ΤΣΙΦΤΕΤΕΛΙ.

3.2. Η διδασκαλία του παραδοσιακού χορού στο δημοτικό σχολείο

Το μάθημα της φυσικής αγωγής μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα μοναδικό εργαλείο για την καλλιέργεια της δημιουργικότητας μέσα από την εποικοδομητική χρησιμοποίηση των στοιχείων της μουσικής, της κίνησης και του λόγου. Παράλληλα ο Ελληνικός παραδοσιακός χορός μπορεί να αποτελέσει εκτός από εργαλείο καλλιέργειας της δημιουργικότητας και πεδίο πρακτικής εφαρμογής και δημιουργικότητας.

Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας των Ελληνικών παραδοσιακών χορών μπορεί να χρησιμοποιηθεί ποικιλία ερεθισμάτων όπως κινητικά παιχνίδια, ρυθμοί, μουσικά όργανα και παραδοσιακοί χοροί. Η δημιουργικότητα μέσα στο χορό μπορεί να είναι ελεύθερη με την βοήθεια ερεθισμάτων που δίνονται στους μαθητές ή

καθοδηγούμενη, όταν πραγματοποιείτε κάτι συγκεκριμένο. Το χρονικό διάστημα που θα διαρκέσει η ελεύθερη κινητική δημιουργικότητα μπορεί να είναι μικρή με κορύφωση του ενδιαφέροντος στην αρχή και στο τέλος.

Η συμμετοχή των παιδιών σε τέτοιες δραστηριότητες είναι ενδιαφέρουσα γιατί αυξάνει την ικανότητα της προσοχής, παρατηρητικότητας, μνήμης, άμεσης λήψης απόφασης αυτοσυγκέντρωσης και αυξάνονται οι αντιληπτικές και κινητικές τους δεξιότητες και ικανότητες. Ακόμη οι μαθητές μαθαίνουν να χρησιμοποιούν τη φαντασία τους, δημιουργούν δικά τους εκφραστικά σύμβολα μη λεκτικής επικοινωνίας, καλλιεργούν, βιώνουν και εκφράζουν συναισθήματα, σκέψεις, επιθυμίες και εμπειρίες. Επίσης αναπτύσσουν την πρωτοτυπία, την αυτενέργεια, αυξάνουν την αυτοπεποίθηση τους και αποκτούν μια θετική αυτό-εικόνα (Likesas and Zachoroulou, 2006).

Η/ο εκπαιδευτικός δεν υποδεικνύει, δεν διορθώνει και δεν καθορίζει την κίνηση. Απλά δίνει το ερέθισμα χωρίς να υπάρχει σωστό και λάθος. Η/ο εκπαιδευτικός πρέπει να ενθαρρύνει, να παροτρύνει και να εμπυχώνει τα παιδιά (Ανδρούτσος, 1995).

Η δημιουργική μέθοδος διδασκαλίας βασίζεται στην αρχή της ατομικής ιδιαιτερότητας του κάθε παιδιού, δίνοντας μεγάλη σημασία στην αυτενέργεια και την πρωτοβουλία και επιτρέπει την ελευθερία, την εξερεύνηση, την ανακάλυψη, τον πειραματισμό, την εκφραστικότητα και τον αυθορμητισμό (Ματέυ, 1978, Purcell, 1994).

Πιο αναλυτικά η εκπαίδευση έχει την υποχρέωση να καλλιεργήσει στους μαθητές όσον αφορά τον Ελληνικό παραδοσιακό χορό την πρωτοβουλία, την φαντασία, την εκφραστικότητα, τον αυθορμητισμό και την δημιουργικότητα. Άρα είναι ανάγκη να βρεθεί μια μεθοδολογία διδασκαλίας που να μπορεί να καλύψει τις παραπάνω ανάγκες. Μια τέτοια μέθοδος είναι αυτή που συνδυάζει στοιχεία της μουσικοκινητικής αγωγής με το δραματικό παιχνίδι και την ελεύθερη δημιουργικότητα. Μιλώντας για μουσικοκινητική αγωγή εννοούμε την σύνδεση μουσικής-λόγου-κίνησης, χωρίς όμως κάποιο μέρος να υποτάσσεται στο άλλο. Όταν μιλάμε για δραματικό παιχνίδι εννοούμε την ενότητα μουσικής-λόγου-κίνησης η οποία οδηγεί στην σύνδεση σκηνικών και χορευτικών έργων.

Η/ο εκπαιδευτικός προσπαθεί προσφέροντας ποικίλα ερεθίσματα και μουσικοκινητικές δραστηριότητες να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών ώστε να συμμετάσχουν στην εκμάθηση των Ελληνικών παραδοσιακών χορών. Η/ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να αναπτύξει το υλικό του προσπαθώντας να αναδείξει το προσωπικό ύφος κάθε παιδιού. Στο τέλος μέσα από τις ερωτήσεις που κάνει ο ίδιος και από τις απαντήσεις που παίρνει από τους μαθητές ανατροφοδοτεί το θέμα του. Μέσα από τις απαντήσεις που δίνουν τα παιδιά μπορεί να καταλάβει την προσωπικότητα τους. Παρατηρώντας τα ενεργητικά μπορεί να τα βοηθήσει να εξελιχθούν ακόμα περισσότερο. Με τις ερωτήσεις που τους κάνει τα παιδιά ενεργοποιούνται και καλλιεργούν πολλές διανοητικές δεξιότητες. Είναι φυσικό βέβαια ότι κάθε παιδί έχει την δικιά του προσωπικότητα και αντιλαμβάνεται διαφορετικά τα πράγματα. Πρέπει όμως να γνωρίζουν τα παιδιά πως η/ο εκπαιδευτικός αποδέχεται την διαφορετικότητα του καθενός μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Είναι σημαντικό επίσης να παροτρύνει τα παιδιά να σκέφτονται πριν εμπλακούν σε κάποια δραστηριότητα. Θα πρέπει τα μαθήματα των παραδοσιακών χορών να περιέχουν διάφορες δραστηριότητες ώστε τα παιδιά να μπορούν να επιλέξουν και να παρουσιάσουν το δικό τους αποτέλεσμα.

Βασικό στοιχείο στο μάθημα είναι και το Ελληνικό δημοτικό τραγούδι που μας μαθαίνει την σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ποίηση και την μουσική . παράλληλα με την εκμάθηση των παραδοσιακών χορών μαθαίνουμε και τον χορευτικό ρυθμό ενός τραγουδιού. Η δημιουργικότητα μέσα στους παραδοσιακούς χορούς φαίνεται από την κίνηση, την χρήση οργάνων και το κινητικό και λεκτικό αυτοσχεδιασμό. Η δημιουργική κίνηση που κάνουν τα παιδιά μέσα στους παραδοσιακούς χορούς δημιουργεί ένα ευχάριστο κλίμα κυρίως για το παιδιά κυρίως της πρώτης σχολικής περιόδου.

Η δημιουργική μέθοδος διδασκαλίας βασίζεται στην αρχή της ατομικής ιδιαιτερότητας του κάθε παιδιού, δίνοντας μεγάλη σημασία στην αυτενέργεια και την πρωτοβουλία και επιτρέπει την ελευθερία, την εξερεύνηση, την ανακάλυψη, τον πειραματισμό, την εκφραστικότητα και τον αυθορμητισμό (Ματέυ, 1978, Purcell,1994).

Πιο αναλυτικά η εκπαίδευση έχει την υποχρέωση να καλλιεργήσει στους μαθητές όσον αφορά τον ελληνικό χορό την πρωτοβουλία, την φαντασία, την

εκφραστικότητα, τον αυθορμητισμό και την δημιουργικότητα . Άρα είναι ανάγκη να βρεθεί μια μεθοδολογία διδασκαλίας που να μπορεί να καλύψει τις παραπάνω ανάγκες. Μια τέτοια μέθοδος είναι αυτή που συνδυάζει στοιχεία της μουσικοκινητικής αγωγής, με το δραματικό παιχνίδι και την ελεύθερη δημιουργικότητα. Μιλώντας για μουσικοκινητική αγωγή εννοούμε την σύνδεση μουσικής, λόγου και κίνησης, χωρίς όμως κάποιο μέρος να υποτάσσεται στο άλλο. Όταν μιλάμε για δραματικό παιχνίδι εννοούμε την ενότητα μουσικής-λόγου-κίνησης η οποία οδηγεί στη σύνθεση των σκηνικών και χορευτικών έργων.

Από τις οδηγίες του ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2000), για την διδακτέα ύλη των παραδοσιακών χορών θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα εξής:

- 1) Πρώτα να διδάσκονται οι εύκολοι χοροί και μετά οι δύσκολοι.
- 2) Πρώτα οι μαθητές να μάθουν και να εμπεδώσουν τα βασικά βήματα των χορών και μετά, να διδαχθούν τις ποικιλίες (φιγούρες) τους.
- 3) Αν, για οποιοδήποτε λόγο, οι ώρες της ενότητας των χορών περιοριστούν για παράδειγμα λόγω ασθενείας του καθηγητή, απεργίες κ.α θα προτιμηθεί να διδαχθούν ένας ή δύο τοπικοί χοροί και οι πανελλήνιοι καλαματιανός ή τσάμικος αναλόγως με την τάξη.
- 4) Οι χοροί στην αρχή θα διδάσκονται με πολύ αργό ρυθμό, ο οποίος με την πάροδο του χρόνου, θα επιταχύνεται. Καλό είναι, μετά την εκμάθηση των βασικών βημάτων, να χρησιμοποιείται και η ανάλογη μουσική για κάθε χορό και μάλιστα, αν αυτή είναι προσαρμοσμένη στα σχολικά δεδομένα έχει δηλαδή κάπως αργό ρυθμό θα βοηθήσει πολύ στην εμπέδωση των χορών και στην δημιουργία ευχάριστης ατμόσφαιρας.
- 5) Επειδή ορισμένοι χοροί εκτός από τα βασικά βήματα έχουν και άλλες δευτερεύουσες μικροκινήσεις για παράδειγμα τρέμουλο, σουστάρισμα κ.α κατά την διδασκαλία τους δεν θα πρέπει να επιμένουμε σε αυτές τις λεπτομέρειες.
- 6) Στην οργάνωση και διδασκαλία των χορών προσφέρονται κυρίως οι εξής διατάξεις των μαθητών: το ημικόκλιο, ο κύκλος και δυο ομόκεντροι κύκλοι (ένας εσωτερικός και ένας εξωτερικός)

A) στο ημικύκλιο η/ο εκπαιδευτικός βρίσκεται περίπου στο κέντρο του ημικυκλίου με την πλάτη προς τους μαθητές, ώστε αυτοί βλέποντας τις κινήσεις να τις μιμούνται.

B) στη διάταξη του κύκλου η/ο εκπαιδευτικός χωρίζει νοητά τον κύκλο σε 2 ημικύκλια και αυτός στρέφει τα νώτα του προς τους μαθητές άλλοτε του ενός ημικυκλίου και άλλοτε του άλλου, οπότε όλοι οι μαθητές κατά χρονικά διαστήματα θα έχουν μπροστά τους τον δάσκαλο και θα συγχρονίζονται

Γ) στους ομόκεντρους κύκλους, η/ο εκπαιδευτικός αφού πρώτα διδάξει στους μαθητές τα βήματα του χορού είτε σε διάταξη ημικυκλίου είτε κύκλου, στη συνέχεια τοποθετεί τους μαθητές που έμαθαν το χορό στον εσωτερικό κύκλο ενώ τους άλλους που υστέρησαν στον εξωτερικό, ώστε οι μαθητές του εξωτερικού κύκλου να βλέπουν και να βοηθούνται από τις κινήσεις των μαθητών που βρίσκονται απέναντι τους, στον εσωτερικό κύκλο, οι οποίοι κατά κάποιο τρόπο, είναι και οι επιδέξιοι.

7) να αποφεύγεται η λαβή των χεριών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του νέου χορού ή κάποιας ποικιλίας του. Έτσι οι μαθητές θα μπορούν ελεύθεροι να κινούν και να ελέγχουν τα μέλη τους, ενώ παράλληλα θα αποφεύγονται οι γνωστοί αστεϊσμοί (αλληλοτράβηγμα των μαθητών κ.α), που γίνονται, κυρίως, από αμηχανία και μέχρις ότου αρχίσουν οι μαθητές να μετέχουν ενεργά στη διαδικασία της μάθησης.

8) ακόμα, στην διδασκαλία όχι μόνο των χορών αλλά και των άλλων αντικειμένων δεν έχουν θέση οι προσβλητικές προσωπικές παρατηρήσεις και οι χαρακτηρισμοί, κυρίως προς τους αδέξιους μαθητές. Αντίθετα για λόγους παιδαγωγικούς αλλά και μαθησιακούς, θα πρέπει ειδικά οι μαθητές να ενισχύονται με ενθαρρυντικές και επαινετικές φράσεις, όταν τελικά παρουσιάσουν κάποια, έστω και μικρή, βελτίωση.

9) θα βοηθούσε πολύ, όχι μόνο την κατηγορία των μαθητών που δυσκολεύονται στη μάθηση των χορών, αλλά και των άλλων, αν το πρώτο μάθημα της ενότητας το διαθέταμε για άσκηση σε διάφορους ρυθμούς και βηματισμούς, καθώς και σε επεξήγηση χορευτικών εννοιών(μέτωπο προς κέντρο, πλάτη προς τη φορά του κύκλου κ.α).

10) καλό είναι στη αρχή να δίνονται κάποια ιστορικά-λαογραφικά στοιχεία για το χορό για ενημέρωση των μαθητών. Το ίδιο να γίνεται και σε εθνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, όταν μετέχει η επίλεκτη ή οι επίλεκτες ομάδες του σχολείου, όπου εκτός των άλλων, κατά τη σύντομη αναφορά στους χορούς, θα δίνεται χρόνος για ξεκούραση και ανασύνταξη των χορευτικών ομάδων.

11) τέλος, δεν είναι απαραίτητο, ειδικά για τους χορούς, να διδάσκονται στο καθορισμένο από το αναλυτικό πρόγραμμα τρίμηνο. Είναι δυνατόν να διδαχθούν στη θέση κάποιας άλλης ενότητας, όταν οι καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν τη διδασκαλία του προγραμματισμένου θέματος.

3.2.1. Διδακτική μεθοδολογία των ελληνικών παραδοσιακών χορών στην α και β δημοτικού

Δεδομένου ότι πρόκειται για μικρές ηλικίες που δυσκολεύονται στην προσαρμογή συμβατοποιημένων κινήσεων, είναι σκόπιμο οι μαθητές να εισαχθούν στο αντικείμενο με παιγνιώδη τρόπο ή μετά από κάποια εξοικείωση με παιχνίδια ή μουσικοκινητικές δεξιότητες. Επειδή αρκετά ταχταρίσματα ή χορέματα συνδυάζονται ρυθμικά και στιχουργικά με χορευτικά πρότυπα, μια παρόμοια εισαγωγή θα υποκαθιστούσε την παραδοσιακή διαδικασία μύησης.

Στις πρώτες συναντήσεις με τα παιδιά, η/ο εκπαιδευτικός μπορεί να δείξει μια βιντεοταινία με τη διδακτέα ύλη και χρησιμοποιώντας την εικόνα, ως ερέθισμα, να επισημάνει ορισμένα σημεία της μορφής, πλαισιώνοντας την με πολιτισμικά στοιχεία. Ένας ευχάριστος τρόπος εισαγωγής θα ήταν η αναφορά σε ένα μύθο που έχει σχέση με το χορό, όπως ο μύθος της γέννησης του Δία ή ο μύθος με τα καλικαντζαράκια ο οποίος υπάρχει και στο τετράδιο του μαθητή. Μπορεί, επίσης, η/ο εκπαιδευτικός να προτείνει στα παιδιά να του αναφέρουν, αν γνωρίζουν, κάποια αντίστοιχη ιστορία ή ένα συμβάν που να αναφέρεται στο χορό ή παροιμίες σχετικές με το χορό από το τόπο τους. Εάν στη τάξη φοιτούν και μαθητές από άλλες χώρες, είναι σκόπιμο η/ο εκπαιδευτικός να απευθυνθεί και σε αυτούς. Μέσα από τέτοιες διαδικασίες οι μαθητές μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα την οικουμενικότητα του χορού αλλά και την ετερότητα του, εισαγόμενοι έτσι στις ιδιαιτερότητες της δικής τους χορευτικής κουλτούρας. Προκειμένου οι μαθητές να

αποκτήσουν μια σφαιρική εικόνα για τις χορευτικές φόρμες που διδάσκονται πρέπει:

- 1) Η/ο εκπαιδευτικός να δώσει την δυνατότητα στους μαθητές να προσαρμόσουν τον προσωπικό τους ρυθμό στα επιβαλλόμενα ρυθμικά πρότυπα, στους τονισμούς και στις διάρκειες τους.
- 2) Η/ο εκπαιδευτικός να συνδυάσει τα σωματικο-αισθητικά με τα πολιτισμικά στοιχεία.
- 3) Οι μαθητές να αποκτήσουν συναίσθηση των εναλλακτικών χρήσεων του χώρου με βάση τις εναλλαγές ως προς τις κατευθύνσεις (κινήσεις προς τα εμπρός, προς το κέντρο του κύκλου, δεξιά-αριστερά, σταμάτημα κ.α) καθώς επίσης και των ολικών σχηματισμών όπως κύκλος, διπλοκάγκελο κ.α.
- 4) Οι μαθητές να μπορέσουν να αποκτήσουν σε ένα πρώτο βαθμό αίσθηση των διαφορετικών επιλογών χρήσης των μερών του σώματος. Το κινητικό πρότυπο του «Συρτού στα τρία» και του «Γρήγορου χασάπικου» που εντάσσεται στη διδακτέα ύλη δίνει τη δυνατότητα για αυτές τις εφαρμογές και παράλληλα την ευκαιρία για την εισαγωγή σε τοπικούς χορούς όπως το «Σιγανό» της Κρήτης, τον «Ίσσο» στα νησιά, τον «Ομάλ Καρς» στον Πόντο.
- 5) Η/ο εκπαιδευτικός να εισαγάγει τους μαθητές στο συνταίριασμα του ρυθμικού και κινητικού προτύπου με τους στίχους του τραγουδιού. Το τραγούδι συνδυάζοντας ρυθμό και λόγο, συμβάλλει όχι μόνο στο συνταίριασμα με τη κίνηση του σώματος, αλλά και στην ανάπτυξη της γνωστικής ικανότητας, εισάγοντας τα παιδιά στη σχέση του χορού με την κοινωνική ομάδα. Τα τραγούδια αναφέρονται σε διάφορα γεγονότα και ιστορίες, ως γνωστόν αρέσουν στα παιδιά.
- 6) Οι μαθητές να μπορούν να αναγνωρίζουν τις συγκλίσεις ή αποκλίσεις της διδαχθείσας χορευτικής φόρμας με κάποια άλλη που υπάρχει στο αναλυτικό πρόγραμμα ή κάποια τοπική, που μπορεί να μοιάζει ή να παρεκκλίνει σε σχέση με αυτή ως προς τη λαβή των χορευτών ή κάποιο άλλο χαρακτηριστικό της μουσικής

ενώ το επαναλαμβανόμενο κινητικό μοτίβο, δηλαδή το χορευτικό μοτίβο, να είναι σταθερό. Η διαδικασία αυτή μπορεί να έχει γόνιμα αποτελέσματα συνδυαζόμενη και με ξένους τοπικούς χορούς ενισχύοντας έτσι τη διαπολιτισμική επαφή. Αναλογικές συνδέσεις σε επίπεδο μορφής μπορούν να προκύψουν ακόμα και με ομαδικά παιχνίδια ή κινητικά πρότυπα άλλων αντικειμένων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία οι μαθητές εισάγονται στη δημιουργικότητα της χορευτικής παράδοσης και στη σχέση της με τη καθημερινή ζωή.

- 7) Η/ο εκπαιδευτικός να καλλιεργήσει στους μαθητές την οπτικοακουστική αντίληψη. Η ηχογραφημένη κασέτα ή η βιντεοκασέτα μπορεί να συμβάλλει εποικοδομητικά στην καλλιέργεια της αντιληπτικής ικανότητας και στην εμπέδωση της εικόνας μέσα από την έμπρακτη εφαρμογή, αρκεί ο εκπαιδευτικός να πληροφορεί σε σχέση με τα αναπαριστώμενα ή να επισημαίνει κριτικά, όταν πρόκειται για συγκρίσεις, τις ομοιότητες και τις εφαρμογές κατά τη τέλεση του χορού. Αν και η/ο εκπαιδευτικός γνωρίζει την σχετική ορολογία η οποία χρησιμοποιείται για την ανάλυση της χορευτικής φόρμας όπως για παράδειγμα την έννοια της ομοιογένειας ή τη δομή του ρυθμικού σχήματος ή τη χρονική αγωγή, δεν είναι απαραίτητο να την αφομοιώσουν και τα παιδιά, η/ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι ελαστικός και ως προς την απόδοση του ύφους των τεχνικών δηλαδή χαρακτηριστικών της χορευτικής φόρμας, ώστε οι μαθητές αυτής της ηλικίας να μην αποθαρρύνονται και να αντιμετωπίζουν τη χορευτική πρακτική ευχάριστα και όχι αναγκαστικά.

4. Η διαθεματικότητα

Η διαθεματική προσέγγιση έχει τις ρίζες της τόσο στην Προοδευτική Αγωγή που άνθισε στις Η.Π.Α. κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα όσο και στο Σχολείο Εργασίας που κυριάρχησε στην Ευρώπη κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και στηρίχτηκε σε παιδαγωγικές θέσεις που ανέλυσαν οι παιδαγωγοί Rousseau, Pestalozzi και Froebel (Τζάνη, 2004). Με τον όρο «διαθεματικότητα» ή «διαθεματική διδασκαλία» περιγράφεται μία σειρά από εκπαιδευτικές προσεγγίσεις που επιχειρούν την «ενιαιοποίηση» της σχολικής γνώσης. Μπορούν να πραγματοποιηθούν είτε στο πλαίσιο των διακριτών μαθημάτων του σχολικού προγράμματος ή να ενσωματωθούν σε ένα διαθεματικό, αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (Ματσαγγούρας, 2002).

Η διαθεματικότητα και η διεπιστημονικότητα ως μεθοδολογικές προσεγγίσεις στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και στο πλαίσιο των νεωτεριστικών και καινοτόμων εκπαιδευτικών δράσεων και προτάσεων για τη διδασκαλία των μαθημάτων στην υποχρεωτική εκπαίδευση, αποτελούν βασικές προϋποθέσεις προώθησης θεμάτων πολυπολιτισμικής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, αλλά και σφαιρικής (ολιστικής) προσέγγισης των επί μέρους γνωστικών θεμάτων. Είναι γεγονός ότι η διάχυση πολιτισμικών και κοινωνικών στοιχείων, καθώς και η έννοια της Ευρωπαϊκής διάστασης στην παρεχόμενη υποχρεωτική εκπαίδευση στο σχολείο αποτελούν κάποιους από τους βασικούς στόχους του εκπαιδευτικού μας συστήματος που γίνεται όλο και πιο πλουραλιστικό για να μπορέσει να ανταποκριθεί στην πολυπολιτισμικότητα και πολυγλωσσία στην αρχή του 21ου αιώνα. (Καφετζόπουλος, Κ., Φωτιάδου, Τ., Χρυσόχοος Ι., 2002)

Ο όρος διαθεματικότητα πρεσβεύει ευρύτατα ένα σύστημα, μια ιδέα, μια νέα τάξη εκπαιδευτικών πραγμάτων που συναντάται σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια μέσα στο σχολικό περιβάλλον ύστερα από την αντικατάσταση των παλιών με τα νέα βιβλία του Δημοτικού και του Γυμνασίου. Η μέθοδος της διαθεματικής

προσέγγισης αντικατοπτρίζεται ιδιαίτερα στις διαθεματικές σχολικές δραστηριότητες, στα σχέδια εργασίας(project) και στην λεγόμενη Ευέλικτη Ζώνη.

Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης υποστηρίζει την αρχή της συμπληρωματικότητας στην εκπαίδευση, σύμφωνα με την οποία οι οπτικές γωνίες από τις οποίες κάθε διδακτικό αντικείμενο βλέπει το ίδιο σύστημα δεν είναι εξολοκλήρου ούτε ανεξάρτητες ούτε συμβατές. Η εφαρμογή και η αποτελεσματικότητα της διαθεματικής προσέγγισης στη διδακτική πρακτική μεταξύ τους. Επιπλέον, όλες μαζί αποκαλύπτουν περισσότερες αλήθειες για το σύστημα απ' ό,τι η κάθε μία χωριστά (Ψυχάρης & Γιαβρής, 2003). Τα μοντέλα οργάνωσης των διαθεματικών δράσεων είναι ποικίλα και εκτείνονται από το απλό ή συνδυαστικό μοντέλο ως το συνεργατικό μοντέλο (σύμπραξη πολλών εκπαιδευτικών από διαφορετικές ειδικότητες) και τη μέθοδο «project» (Ματσαγγούρας, 2002). Σύμφωνα με τις γενικές αρχές του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και των επιμέρους Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (Α.Π.Σ.): α) Εισάγεται η διαθεματική προσέγγιση ως όρος γενικότερος του όρου διεπιστημονικότητα. Η διαθεματική αυτή προσέγγιση δίνει στον μαθητή τη δυνατότητα να συγκροτήσει ένα ενιαίο σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων, μια ολιστική εν πολλοίς αντίληψη της γνώσης, που του επιτρέπει να διαμορφώνει προσωπική άποψη για θέματα των επιστημών τα οποία σχετίζονται μεταξύ τους, καθώς και με ζητήματα της καθημερινής ζωής, ώστε ο μαθητής να διαμορφώσει τη δική του κοσμοθεωρία, τη δική του άποψη για τον κόσμο που πρέπει να αγαπήσει, να γνωρίσει και να ζήσει. β) Εισάγονται οι θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες, οι οποίες διευκολύνουν τη διάχυση της διαθεματικότητας στα σχολικά βιβλία και οι οποίες αποτελούν βασικούς κρίκους οριζόντιας διασύνδεσης των μαθημάτων: Αλληλεπίδραση (π.χ. συνεργασία, συλλογικότητα, σύγκρουση, εξάρτηση, ενέργεια...), διάσταση (π.χ. χώρος - χρόνος...), επικοινωνία (π.χ. κώδικας, συμβολισμός, πληροφορία...), μεταβολή (π.χ. εξέλιξη, ανάπτυξη, περιοδικότητα...), μονάδα - σύνολο (π.χ. άτομο, μόριο, κύτταρο, προσωπικότητα, κοινότητα, κοινωνία...), ομοιότητα - διαφορά (π.χ. ισότητα, ομοιότητα, διαφορά...), πολιτισμός (π.χ. παράδοση, τέχνη...), σύστημα (π.χ. δομή, ταξινόμηση, οργάνωση, ισορροπία, νόμος, κλίμακα, συμμετρία...). Η διαθεματική διδασκαλία είναι μια εκπαιδευτική

διαδικασία στην οποία ενοποιούνται δύο ή περισσότερες γνωστικές περιοχές με σκοπό την αύξηση της μάθησης σε κάθε περιοχή (Cone et al., 1998).

Η διαθεματική προσέγγιση ευρύτερα γίνεται εμφανής στα πλαίσια του σχολικού χώρου μέσα από καθημερινές διαθεματικές δραστηριότητες, ασκήσεις και εργασίες που επιλέγει ο εκπαιδευτικός σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα και τη σύσταση της τάξης του. Οι σχολικές δραστηριότητες ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες: i) Δραστηριότητες με χαρακτήρα θεματικό, οι οποίες διευκολύνουν την προώθηση των στόχων του συγκεκριμένου διδακτικού αντικειμένου, με την κατανόηση και επεξεργασία βασικών εννοιών της αντίστοιχης επιστήμης και την απόκτηση σχετικών δεξιοτήτων. ii) Δραστηριότητες με χαρακτήρα διαθεματικό, οι οποίες βασίζονται στην επεξεργασία διαθεματικών εννοιών, όπως αυτές προσδιορίζονται στα αντίστοιχα Δ.Ε.Π.Π.Σ., οι οποίες, επιπλέον, διευκολύνουν τη διαθεματική προσέγγιση με τη συσχέτιση γνώσεων από διαφορετικά διδακτικά αντικείμενα αλλά και με εμπειρίες από την καθημερινή ζωή. (ΦΕΚ 303B/13-03-2003)

Μέσα από τις διαθεματικές δραστηριότητες η γνώση από δασκαλοκεντρική γίνεται μαθητοκεντρική καθώς ο μαθητής δεν αποτελεί έναν παθητικό δέκτη αλλά τον ενεργό λήπτη του μαθησιακού αγαθού. Η μάθηση βασίζεται στην αυτενέργεια και ο μαθητής είναι ελεύθερος να ερευνήσει τις θεματικές στις οποίες τον οδηγούν τα ενδιαφέροντά του. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού από την άλλη είναι βοηθητικός αλλά συνάμα καθοριστικός ενώ ενισχύεται η ομαδοσυνεργατική μέθοδος κατά την οποία για τη διεκπεραίωση των δραστηριοτήτων, οι μαθητές δουλεύουν ομαδικά. Η πρόταση του Π Ι, όσον αφορά τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), καθώς και με τα συνακόλουθα διαθεματικά Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, αποτελεί σοβαρή παρέμβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης της χώρας μας (Παναγάκος, 2002, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο).

Ιδιαίτερα αξιόλογη και πρωτοποριακή για τον εκπαιδευτικό χώρο προσπάθεια έγινε με την αλλαγή των παλιών Αναλυτικών Προγραμμάτων με τα νέα που χαρακτηρίζονται από τη διαθεματικότητα ως κύριο άξονα, ως μια καινοτομία στο εκπαιδευτικό σύστημα, πράγμα που έχει μεγάλη σημασία στη διαμόρφωση των ρόλων και των διδασκόντων και των διδασκομένων. Πιο συγκεκριμένα, δε

θεωρείται ικανοποιητική η καθιερωμένη πρακτική απόλυτης οργάνωσης σχολικής γνώσης σε ανεξάρτητα και άσχετα μεταξύ τους διακριτά σχολικά μαθήματα, τα οποία αντιπροσωπεύουν σε απλοποιημένη μορφή το περιεχόμενο και τον τρόπο οργάνωσης της επιστημονικής γνώσης στον πανεπιστημιακό χώρο. Και τούτο, γιατί η πρακτική των αυτοτελών και ανεξαρτήτων μεταξύ τους μαθημάτων καθιστά τη σχολική γνώση αποσπασματική, αφηρημένη, μη συσχετιζόμενη άμεσα με τα βιώματα, τις ανάγκες και τις αντιλήψεις των μαθητών, με αποτέλεσμα να γίνεται εν πολλοίς αδιάφορη και σε τελική ανάλυση να μετατρέπεται σε απλό άθροισμα πληροφοριών.

Ο Jacobs (1989) αναφέρει ότι διαθεματική διδασκαλία είναι η προσέγγιση γνώσης και προγράμματος που συνειδητά εφαρμόζει τη μεθοδολογία και τη γλώσσα από περισσότερες από μια περιοχές για να εξεταστεί ένα κεντρικό θέμα, πρόβλημα ή εμπειρία. Είναι μια εκπαιδευτική προσέγγιση που προετοιμάζει τα παιδιά για μία δια βίου μάθηση. Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά το μάθημα της νέας Ελληνικής γλώσσας η εισαγωγή καινοτομιών στο σχολείο και ο διαθεματικός προσανατολισμός του Νέου Διαθεματικού Ενιαίου Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) επαναπροσδιορίζουν και το μεθοδολογικό διδακτικό πλαίσιο, καθιστώντας επιτακτικό το αίτημα για περισσότερο ομαδικές και συνεργατικές πρακτικές. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε κάθε ενότητα όλων των γνωστικών αντικειμένων, όπως προβλέπει το Α.Π.Σ., προτείνονται και συγκεκριμένα σχέδια εργασίας για τη διαθεματική προσέγγισή της (Νικολάου, 2005). Η γλώσσα, ως κατεξοχήν διαθεματικό και διεπιστημονικό αντικείμενο, προσφέρεται για την άσκηση όλων των μαθητών στη συνολική, «ολιστική» ανάγνωση θεμάτων ή εννοιών, που συνάγονται από τη μελέτη κειμένων, τα οποία περιλαμβάνονται σε ένα ευρύ φάσμα θεματικών ενοτήτων- αξιοποιώντας παράλληλα τη «διαφορετικότητα» του πολιτισμικού και μορφωτικού κεφαλαίου των μαθητών (Αργυροπούλου & Κατσιμπάρδης, 2006). Επιπλέον με τη διαθεματικότητα επιδιώκεται: Η παραγωγή πολυτροπικών κειμένων Η κατανόηση των γραμματικοσυντακτικών φαινομένων μέσα από τη χρήση τους (λειτουργική χρήση της γλώσσας) και η εμπέδωσή τους μέσα από δραστηριότητες (σχέδια εργασίας/projects).

5. Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι η οργάνωση και η εφαρμογή μιας πιλοτικής διαθεματικής παρέμβασης με θέμα την Ελλάδα και τους παραδοσιακούς χορούς. Οι μαθητές θα είναι σε θέση να γνωρίσουν διάφορες πόλεις της Ελλάδας καθώς και τοπικά προϊόντα, αξιοθέατα και παραδοσιακούς χορούς. Ως εργαλείο για αυτό το ταξίδι χρησιμοποιήθηκε ο χορός ζάραμο. Στην περιήγηση όμως φάνηκε ότι σε διάφορες πόλεις χορεύεται το ίδιο χορευτικό μοτίβο με το ζάραμο απλά αλλάζει η ονομασία του χορού ανάλογα με την περιοχή.

Επιμέρους στόχοι ήταν οι μαθητές να μάθουν να συνεργάζονται μεταξύ τους αλλά και να γνωρίσουν την Ελλάδα μέσα από τον παραδοσιακό χορό και να αντιληφθούν ότι όλοι οι άνθρωποι σε όποια πόλη της Ελλάδας και εάν κατοικούν έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στον πολιτισμό τους.

6. Μέθοδος

6.1. Συμμετέχοντες

Στην παρέμβαση συμμετείχαν 4 μαθητές της Β' τάξης του δημοτικού σχολείου, εκ των οποίων τα τρία ήταν κορίτσια και το ένα ήταν αγόρι. Το ένα εκ των τριών κοριτσιών είχε σύνδρομο down. Το σχολείο με το οποίο συνεργάστηκα ήταν το εξαθέσιο δημοτικό σχολείο Υδρούσας Φλώρινας.

6.2. Διαδικασία

Η διαθεματική παρέμβαση διήρκησε μια εβδομάδα περίπου. Θέμα συζήτησης κάθε διδακτικής ώρας ήταν μια διαφορετική πόλη της Ελλάδας. Αφορμή για την συζήτηση που ακολουθούσε ήταν ένα παραμύθι που αναφερόταν σε μια συγκεκριμένη πόλη στην οποία εστιάζαμε. Το παραμύθι ήταν σχεδιασμένο από την ίδια την εκπαιδευτικό και οι μαθητές το παρακολουθούσαν πως εκτυλίσσεται μέσα από μια παρουσίαση μέσω του προγράμματος power point. Οι διαφάνειες κάθε φορά είχαν διαφορετικό εφέ ανάλογα με τη πόλη που παρουσιαζόταν έτσι ώστε να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να το παρακολουθήσουν πιο ευχάριστα. Γίνονταν αναφορές για την συγκεκριμένη πόλη όπως είναι τα παραδοσιακά της προϊόντα, τα αξιοθέατα οι παραδοσιακοί χοροί και διάφορα άλλα γενικά στοιχεία της πόλης. Η διδασκαλία κορυφωνόταν με την παρουσίαση του χορού της πόλης τον οποίο χορό έδειχνα τα βήματα και στην συνέχεια τον χορεύαμε όλοι μαζί. Στο τέλος της διδακτικής ώρας μαζί με τους παραδοσιακούς χορούς ασχοληθήκαμε και με κάποια παραδοσιακά παιχνίδια που ευχαρίστησαν ακόμα περισσότερο τα παιδιά.

6.3. Η παρέμβαση

Η παρέμβαση στην συγκεκριμένη διαθεματική προσέγγιση ήταν με την παρουσίαση διαφορετικών πόλεων της Ελλάδας και χαρακτηριστικών αυτών, να κατανοήσουν οι μαθητές πως ένας χορός με τα ίδια βήματα μπορεί να είναι παραδοσιακός για πολλές περιοχές της Ελλάδας αλλά να διαφέρει η ονομασία του.

Την πρώτη μέρα της παρέμβασης ξεκίνησα με το παιχνίδι γύρω-γύρω όλοι. Προχώρησα στο παραμύθι που είχα σχεδιάσει για να εντάξω τους μαθητές στο θέμα με το οποίο επρόκειτο να ασχοληθούμε. Στη συνέχεια παρουσίασα τις πληροφορίες για τις πόλεις που ασχοληθήκαμε. Χορέψαμε τον χορό ζάραμο και τον χορό γκάντα. Την δεύτερη ώρα οι μαθητές ζωγράφισαν έναν χάρτη της Φλώρινας και της Έδεσσας. Μετά προχωρήσαμε στο παραμύθι για την Αλεξανδρούπολη όπως επίσης και στα γενικά στοιχεία της πόλης. Στο τέλος παίξαμε το παιχνίδι μουσικές καρέκλες.

Την δεύτερη μέρα η παρέμβαση άρχισε με μια μικρή ανακεφαλαίωση σχετικά με τις πόλεις που γνωρίσαμε και τους χορούς που χορέψαμε την προηγούμενη φορά. Στην συνέχεια προχωρήσαμε στην πόλη της Αθήνας όπου διαβάσαμε το παραμύθι το οποίο αναφερόταν στη συγκεκριμένη πόλη και είδαμε τα γενικά στοιχεία της. Έπειτα χορέψαμε τον χορό χασαποσέρβικο. Στο τέλος οι μαθητές ζωγράφισαν τον πιγκουίνο που χορεύει «happy feet» γιατί είναι μικροί και μέσω της ζωγραφικής εκφράζονται. Με μια άλλη δραστηριότητα που ασχοληθήκαμε ήταν να φτιάξουμε σημαιούλες, τις οποίες θα καρφιτσώναμε στον χάρτη για να θυμόμαστε με ποιες πόλεις έχουμε ασχοληθεί. Την δεύτερη ώρα διάβασα το παραμύθι το οποίο αναφερόταν στην πόλη της Χίου και εστίασαμε σε κάποια γενικά χαρακτηριστικά της. Ακούσαμε το τραγούδι «κάτω στο γιαλό» το οποίο και τραγουδήσαμε. Μετά παίξαμε το παιχνίδι «μακριά στην Ισπανία». Στο τέλος παίξαμε πάλι το παιχνίδι μουσικές καρέκλες γιατί άρεσε πολύ στους μαθητές. Την Τρίτη μέρα της παρέμβασης αρχίσαμε με μια μικρή ανακεφαλαίωση των πόλεων και των χορών που είχαμε ασχοληθεί μέχρι τότε και χορέψαμε και τους χορούς που είχαμε κάνει. Μετά έδωσα στους μαθητές ένα χαρτόνι το οποίο ήταν χωρισμένο στα δυο. Πάνω στο θρανίο ήταν τοποθετημένες εικόνες από τοπικά προϊόντα τα οποία έπρεπε να τοποθετήσουν στην σωστή πόλη. Ο κάθε μαθητής έκανε μια μικρή παρουσίαση της πόλης και του χορού. Μετά ασχοληθήκαμε με ένα κρυπτόλεξο. Την δεύτερη ώρα συμπληρώσαμε μια ακροστοιχίδα. Στη συνέχεια ο κάθε μαθητής βρήκε από δυο χορούς που διδάχτηκαν αυτές τις μέρες και τους χόρεψε. Λόγο του ότι οι μαθητές ήθελαν να μου δείξουν κάποιους δικούς τους χορούς, το έκαναν και τους χορέψαμε όλοι μαζί. Στο τέλος παίξαμε το παιχνίδι «ο

Κώστας». Παρακάτω παρατίθενται οι χοροί που διδάχθηκαν στην συγκεκριμένη διαθεματική παρέμβαση.

6.4. Οι χοροί που διδάχθηκαν

Οι χοροί που διδάχθηκαν είναι η εξής: χασάπικο γρήγορο ο οποίος χορεύεται σε όλη την Ελλάδα. Συρτός στα τρία προέρχεται από την πόλη των Ιωαννίνων. Γκάνιντα η οποία προέρχεται από την πόλη της Έδεσσας. Ζάραμο το οποίο προέρχεται από την περιοχή της Φλώρινας. Χασασιά η οποία προέρχεται από την περιοχή της Αλεξανδρούπολης. Κάτω στο γιαλό το οποίο προέρχεται από το νησί της Χίου.

6.4.1. Χασάπικο γρήγορο ή χασασιά

Το γρήγορο χασάπικο ή χασασιά λέγεται σε διάφορα μέρη της Ελλάδας σύμφωνα με ορισμένους συγγραφείς και ζωηρό χασάπικο. Οι βορειοελλαδίτες χρησιμοποιούν επίθετα όπως βαρύ ή γρήγορο για να περιγράψουν το αργό χασάπικο, ενώ το γρήγορο το ονομάζουν απλά χασάπικο. Στη Θράκη το χασάπικο είναι από τους πιο γρήγορους σκοπούς. Ωστόσο είναι πιο αργό από τα «γρήγορα χασάπικα» της υπόλοιπης Ελλάδας και διαφορετικό από το χασάπικο της Μικράς Ασίας. Η χορευτική φόρμα απαντά με τη μορφή «στα τρία» δηλαδή έχει έξι βήματα ή «τύπου στα τρία» όταν εμφανίζεται διευρυμένη κατά ένα κινητικό μοτίβο και με διαφορετική χρήση του χώρου. Η επαναλαμβανόμενη ενότητα ή χορευτικό μοτίβο παρουσιάζει ποικίλες διαφοροποιήσεις, ομαδικού ή ατομικού χαρακτήρα, χωρίς να διασπάται η συνοχή της ομάδας εφόσον η όποια διαφοροποίηση εμφανίζεται μέσα στα όρια του χορευτικού μοτίβου. Το σχήμα του χορού είναι κυκλικό και με κατεύθυνση προς τα δεξιά. Όταν παρουσιάζεται με το διευρυμένο μοτίβο των οκτώ κινήσεων κινείται προς το κέντρο του κύκλου και έξω. Η λαβή των χορευτών είναι από τους ώμους. Στο χορό συμμετέχουν ανάμικτα, άνδρες και γυναίκες αντίθετα με τον καθαρά ανδρικό «αργό χασάπικο».

Τα παιδιά της Α και Β τάξης του δημοτικού είναι σκόπιμο να διδαχθούν το γρήγορο χασάπικο με βάση το κινητικό πρότυπο «στα τρία» και όχι με βάση την διευρυμένη φόρμα. Και αυτό γιατί σύμφωνα με αποτελέσματα ερευνών σχετικά με την αφομοίωση της ταχύτητας ενός ρυθμικού προτύπου, τα παιδιά ηλικίας μέχρι εννιά χρόνων μπορούν να αποδώσουν χρονικές αγωγές που κινούνται γύρω στο 120 (δηλαδή 120 χτύπους ανά λεπτό). Το γρήγορο χασάπικο προσφέρεται ως εισαγωγή

περισσότερο από το «συρτό στα τρία» της Ηπείρου. Το μέτρο του χορού είναι 2/4 και οι κινήσεις στο εσωτερικό του χορευτικού μοτίβου ισόχρονες. Το κινητικό μοτίβο ταυτίζεται με το πρότυπο στα «τρία». Όπως συμβαίνει με το «συρτό στα τρία», το χορευτικό μοτίβο δε συμπίπτει με τη μουσική φράση, εφόσον για την ολοκλήρωση της μουσικής φράσεις χρειάζονταν τέσσερες επαναλήψεις του μέτρου ενώ για την ολοκλήρωση του χορευτικού μοτίβου τρεις. Αντίθετα όταν εμφανίζεται με διευρυμένη μορφή τότε το χορευτικό μοτίβο και η μουσική φράση συμπίπτουν. Η μουσική είναι μέτρια έως γρήγορη.

6.4.2. Συρτός στα τρία

Με τον όρο «συρτός στα τρία» αναφερόμαστε σε μια κατηγορία χορευτικών μορφών των οποίων η χορογραφική σύνθεση δομείται με βάση την ταυτόσημη επανάληψη μιας και της ίδιας κινητικής αλληλουχίας. Η κινητική αυτή αλληλουχία-πρότυπο συνίσταται σε τρεις εναλλασσόμενες στηρίξεις και μια επαναλαμβανόμενη με ταυτόχρονη άρση και με κατεύθυνση προς τα δεξιά και από μια κίνηση προς τα αριστερά και μια επαναλαμβανόμενη με ταυτόχρονη άρση και κατεύθυνση προς τα αριστερά (στο λεξιλόγιο των δασκάλων χορού το επαναλαμβανόμενο μοτίβο στο οποίο στηρίζεται η χορογραφία είναι γνωστό ως τρία βήματα προς τα δεξιά και ένα αριστερά με δυο άρσεις αντίστοιχα ή κατά άλλους έξι κινήσεις που ονομάζονται βήματα από τις οποίες οι τρεις τελούνται προς την φορά του χορού και οι άλλες τρεις επιτόπου). Εξαιτίας της σχετικής ασάφειας η οποία χαρακτηρίζει την ορολογία και το γεγονός ότι με βάση το κινητικό πρότυπο δομείτε μια μεγάλη ποικιλία χορευτικών μορφών που απαντά σε όλο σχεδόν τον Ελλαδικό χώρο και με διαφορετικές ονομασίες, ενδέχεται η ονομασία να είναι μεταγενέστερη και να έχει υιοθετηθεί από τους δασκάλους χορού για διευκόλυνση, περνώντας έτσι στους μεταγενέστερους.

Η ονομασία «τρία» προέρχεται από το ίδιο τον λαό της Ηπείρου. Στο Συρράκο των Ιωαννίνων τον ονόμαζαν και πατητό, επειδή μετρούσαν «μόνο τα τρία προς την φορά βήματα και όχι τα επιτόπου». Με διάφορες ονομασίες αντίστοιχες με τα συνοδευτικά τραγούδια απαντάται όχι μόνο στην Ήπειρο και στη Θεσσαλία, τη Ρούμελη, την Πελοπόννησο και την Δυτική Μακεδονία.

6.4.3. Γκάντα

Χορεύεται με μικρές παραλλαγές σ' όλη την Μακεδονία και κυρίως στη Φλώρινα, στα χωριά του Ρουμουλκιού (κάμπος Γιαννιτών) και στη Νάουσα.

Η ονομασία του χορού οφείλεται μάλλον στο μουσικό όργανο που συνοδεύει το χορό. Είναι αντρικός χορός και αποτελείται από δύο μέρη: το αργό και το γρήγορο. Στο γρήγορο μέρος ο πρωτοχορευτής εκτελεί φιγούρες και μπορεί να κατευθύνει τον κύκλο σε διάφορους σχηματισμούς.

Μέρος Α

1: Το δεξί πατάει με σουστάρισμα στη φορά. 2: Το αριστερό σταυρώνει πάνω από το δεξί και πατάει με σουστάρισμα στη φορά. 3: Όπως το 1. 4: Το αριστερό έρχεται σε άρση λυγισμένο και σταυρώνει πάνω από το δεξί γόνατο, ενώ ανασηκώνεται από το έδαφος η φτέρνα του δεξιού. 5: Το αριστερό – που βρίσκεται σε άρση - πατάει με σουστάρισμα στη φορά. 6: Το δεξί έρχεται σε άρση λυγισμένο και σταυρώνει πάνω από το αριστερό γόνατο, ενώ ανασηκώνεται από το έδαφος η φτέρνα του αριστερού.

Μέρος Β

1α: Το δεξί πατάει με τη φτέρνα στη φορά, ενώ το αριστερό ανασηκώνεται από το έδαφος πίσω, ελαφρά λυγισμένο.

1β: Το αριστερό έρχεται και πατάει με τα δάκτυλα δίπλα στην καμάρα του δεξιού, ενώ ταυτόχρονα το δεξί ανασηκώνεται από το έδαφος ελαφρά λυγισμένο δίπλα στο αριστερό.

2 : Το δεξί που βρίσκεται σε άρση πατάει με τη φτέρνα στη φορά.

3α: Το αριστερό πατάει με τη φτέρνα στη φορά, ενώ το δεξί ανασηκώνεται από το έδαφος πίσω, ελαφρά λυγισμένο.

3β: Το δεξί έρχεται και πατάει με τα δάκτυλα δίπλα στην καμάρα του αριστερού, ενώ το αριστερό ανασηκώνεται απ' το έδαφος ελαφρά λυγισμένο, δίπλα στο δεξί.

4: Το αριστερό, που βρίσκεται σε άρση, πατάει με τη φτέρνα στη φορά.

6.4.4. Ζάραμο

Σύμφωνα με τον Μάνο (1996) έτσι χαρακτηρίζαν τους χορούς που χόρευαν πιασμένοι από τους ώμους. Ήταν τα χασάπικα, δηλαδή οι χοροί στα τρια. Στον

κάμπο της Φλώρινας χορευόταν συνήθως σε αργό ρυθμό. Πρέπει να σημειωθεί ότι σαν ζαραμο ζητιούνταν και η μελωδία που ονομάζεται γκάντα. Έτσι γίνεται φανερό ότι εδώ έχουμε ποικιλία μελωδιών.

6.4.5. Χασαπιά

Σύμφωνα με τον Στυλιανίδη (χ.χ) η χασαπιά είναι γρήγορος και ζωηρός χορός. Το μουσικό μέτρο είναι 2/4 και χορεύεται σε έξι (6) βήματα. Οι χορευτές πιάνονται με λαβή από τους ώμους. Τα τραγούδια που συνοδεύουν το χορό είναι πάρα πολλά (παραδοσιακά και αλλά και νεότερα ελαφρολαϊκά και λαϊκά). Επίσης, χορεύετε με δύο τρόπους. Ο ένας τρόπος είναι στα βήματα του συρτού στα τρία, αλλά πιο γρήγορος ενώ ο δεύτερος, τα βήματα του συρτού στα τρία τα έχει στο δεύτερο μέρος (ρεφταίν) και στο πρώτο μέρος έχει διαφορετικά βήματα.

6.6. Το διαθεματικό εκπαιδευτικό υλικό

Για την συγκεκριμένη παρέμβαση χρησιμοποιήθηκε διαθεματικό εκπαιδευτικό υλικό όπως χάρτες, παραδοσιακά παιχνίδια, παραδοσιακοί χοροί όπως και κάποιες δραστηριότητες. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν και παρουσιάσεις του παραμυθιού που αναφερόταν κάθε φορά σε μια διαφορετική πόλη και χορό μέσα από το πρόγραμμα power point. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται αναλυτικά το υλικό που χρησιμοποιήθηκε.

Πίνακας 1. Το διαθεματικό εκπαιδευτικό υλικό

Παρουσιάσεις (powerpoint) των πόλεων με αυθεντικές ιστορίες			
Παραδοσιακά παιχνίδια	Χάρτες	Παραδοσιακοί χοροί	Άλλες δραστηριότητες
Γύρω-γύρω όλοι	Φλώρινας	ζάραμο	Ζωγραφίζοντας τον happy feet
Μουσικές καρτέκλες	Έδεσσας	γκάντα	ακροστοιχίδα
Μακριά στην	Ελλάδας	χασαποσέρβικο	κρυπτόλεξο

Ισπανία			
Ο κώστας		χασαπιά	Φτιάχνοντας σημαιούλες
		Κάτω στο γιαλό	Παρουσίαση προϊόντων
		Συρτός στα τρία	

6.7. Το ημερολόγιο

Η εκπαιδευτικός τήρησε ημερολόγιο μετά από κάθε διδακτική ενότητα, ώστε να είναι όσο το δυνατό περισσότερο λεπτομερής η καταγραφή της παρέμβασης και ο αναστοχασμός της διαδικασίας.

Το ημερολόγιο επιλέχθηκε ως ένα εργαλείο διαμορφωτικής αξιολόγησης της παρέμβασης, καθώς η καταγραφή πεπραγμένων σε αυτό αποτελεί αναμφισβήτητα έναν από τους τρόπους μέσω των οποίων οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αναστοχαστούν πάνω στην ίδια τη δουλειά τους και να την αξιολογήσουν κριτικά.(Mc Donough&McDonough,1997). Δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να κάνει διαμορφωτική αξιολόγηση, δηλαδή να εστιάσει σε συγκεκριμένα σημεία της διδασκαλίας του, να επαναπροσδιορίσει τους στόχους και να βελτιώσει τις μελλοντικές του διδακτικές μεθόδους και τεχνικές.

Όσον αφορά στην δομή του ημερολογίου, αυτή αναπτύχθηκε γύρω από τις «ερωτήσεις προβληματισμού για καθοδήγηση ημερολογιακών καταγραφών» των Richards & Lockart (1994 στο Georgoroulou & Griva,2011) και βασίστηκε στις παρατηρήσεις του ερευνητή μετά το πέρας κάθε παρέμβασης. Οι παρατηρήσεις του ημερολογίου που χρησιμοποιήθηκε από τον εκπαιδευτικό – ερευνητή δομήθηκαν σε τρεις άξονες:

α) *παρατηρήσεις σχετικές με την διδασκαλία*: αποτελούνταν από επισημάνσεις σχετικά με τους στόχους και τις προσδοκίες του εκπαιδευτικού για τις παρεμβάσεις και τον βαθμό εκπλήρωσής τους. Επίσης, αφορούσε στα διδακτικά

μέσα που χρησιμοποιήθηκαν καθώς επίσης και στην αποτελεσματικότητά τους ενώ τέλος, γινόταν αναφορά στις μορφές επικοινωνίας ανάμεσα στα παιδιά και ανάμεσα στα παιδιά και τον εκπαιδευτικό. Οι ερωτήσεις που τέθηκαν ήταν οι εξής:

- Ήταν επιτυχής η εισαγωγή των μαθητών στη θεματική της εκάστοτε ενότητας;
- Ήταν αποτελεσματικά τα διδακτικά μέσα που χρησιμοποιήσα;
- Χρειάστηκε να δοθούν περαιτέρω διευκρινίσεις και γιατί;
- Υπήρξαν τροποποιήσεις στο διδακτικό πλάνο κατά τη διάρκεια της παρέμβασης και γιατί;
- Ποια/ποιες μορφές επικοινωνίας υπήρξαν ανάμεσα στα παιδιά;
- Ποιες μορφές επικοινωνίας υπήρξαν ανάμεσα στα παιδιά και σε μένα;

β) παρατηρήσεις σχετικές με τα παιδιά: αποτελούνταν από στοιχεία σχετικά με την στάση των παιδιών στην αρχή, κατά την διάρκεια και στο τέλος της δραστηριότητας, αλλά και με την ανταπόκριση του εκπαιδευτικού στις ανάγκες των παιδιών.

Οι ερωτήσεις που τέθηκαν σε αυτή την ενότητα ήταν οι εξής:

- Ποια δραστηριότητα άρεσε περισσότερο στα παιδιά;
- Πώς ανταποκρίθηκαν στις ομαδικές δραστηριότητες;(θετική στάση, αρνητική, αδιάφορη, ουδέτερη/μερική ή ολική συμμετοχή);
- Ήταν δυνατή η κατανόηση του περιεχομένου κάθε ενότητας;
- Πού δυσκολεύτηκαν ή προβληματίστηκαν περισσότερο οι μαθητές/τριες;
- Τι αποκόμισαν οι μαθητές από το πιλοτικό πρόγραμμα;
- Ποια τα συναισθήματά τους μετά την ολοκλήρωσή του προγράμματος;

γ) Παρατηρήσεις για την συνολική αποτίμηση της διδασκαλίας: περιείχε επισημάνσεις σχετικά με τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της εφαρμογής καθώς επίσης και με τα «δυνατά» σημεία της παρέμβασης, δίνοντας πάντα πιθανές εξηγήσεις από τον εκπαιδευτικό, ενώ καταγράφηκαν και προτάσεις βελτίωσης της εκάστοτε διδακτικής παρέμβασης.

7. Ανάλυση των ημερολογίων

Από την ποιοτική ανάλυση των ημερολογιακών καταγραφών αναδείχθηκαν τέσσερις θεματικές κατηγορίες και μια σειρά επιμέρους κατηγοριών: α) διδακτική διαδικασία, β) ρόλος του εκπαιδευτικού, γ) στάση των παιδιών και δ) γενική αποτίμηση των διδασκαλιών . Επιπρόσθετα, ομαδοποιήθηκαν και καταγράφηκαν επιμέρους στοιχεία τα οποία αφορούν στον κάθε τομέα.

Πίνακας 2. Ημερολογιακές καταγραφές

Θεματικοί άξονες	Κατηγορίες	Υποκατηγορίες
Διδακτική διαδικασία Δραστηριότητες και Τεχνικές	Εποπτικό υλικό	Εικόνες. Ψηφιακές διαφάνειες. Τραγούδια mp3. Δημιουργικές δραστηριότητες (κολάζ, ζωγραφική και κατασκευές). Διδασκαλία με ΤΠΕ. Γλωσσικές δραστηριότητες (ακροστοιχίδα και κρυπτόλεξο).
Μορφή επικοινωνίας		Λεκτική επικοινωνία. Διαπροσωπική επικοινωνία. Εξωλεκτική επικοινωνία.
Συμπεριφορά των παιδιών	Συμμετοχή των παιδιών	Ενεργή συμμετοχή των παιδιών στην διδασκαλία των συγκεκριμένων παραδοσιακών χορών. Ενεργή συμμετοχή σε παιγνιώδης δραστηριότητες.

		Ενεργή συμμετοχή σε γλωσσικές δραστηριότητες και σε δημιουργικές δραστηριότητες.
Γενική αποτίμηση της παρέμβασης	Εντοπισμός δυσκολιών	Δυσκολία στον συντονισμό των ποδιών (δεξι-αριστερό). Δυσκολία στην συμπλήρωση της ακροστοιχίδας.

Οι διδακτικές μέθοδοι που χρησιμοποίησε η εκπαιδευτικός ήταν κυρίως η δασκαλοκεντρική μέθοδος και οι ερωταποκρίσεις. Όσον αφορά την παρέμβαση δεν υπήρξε κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα ούτε όσον αφορά τους χορούς αλλά ούτε και τα παραδοσιακά παιχνίδια. Τα παιχνίδια και κυρίως οι δραστηριότητες που επέτρεπαν στους μαθητές να κινηθούν ελεύθερα στον χώρο ήταν αυτές που τους άρεσαν περισσότερο. Οι σκοποί που είχε θέσει η εκπαιδευτικός εκπληρώθηκαν στο μεγαλύτερο μέρος τους. Η παρέμβαση ήταν πετυχημένη για αυτό δεν θα άλλαζα τίποτα.

8. Συζήτηση - Συμπεράσματα

Σκοπός της εργασίας είναι η οργάνωση και εφαρμογή μιας πιλοτικής διαθεματικής παρέμβασης με θέμα την Ελλάδα και τους παραδοσιακούς χορούς. Οι μαθητές θα ήταν σε θέση να γνωρίσουν διάφορες πόλεις της Ελλάδας καθώς και τοπικά προϊόντα, αξιοθέατα και παραδοσιακούς χορούς. Ως εργαλείο για αυτό το ταξίδι χρησιμοποιήθηκε ο χορός ζάραμο. Στην περιήγηση όμως ανακαλύφθηκε ότι σε διάφορες πόλεις χορεύεται το ίδιο χορευτικό μοτίβο με το ζάραμο απλά αλλάζει η ονομασία του χορού ανάλογα με την περιοχή.

Το χορευτικό ρεπερτόριο της Ελλάδας απαρτίζεται από μεγάλο πλήθος και ποικιλία χορών. Κάθε τόπος με τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής του δημιούργησε το δικό του ρεπερτόριο, με το οποίο οι άνθρωποι του εκφράζονταν και επικοινωνούσαν μεταξύ τους και συνδέονταν με τις ρίζες τους, τους προγόνους τους (Κουτσογιάννης, 1978). Με το όρο χορευτικό ρεπερτόριο εννοούμε το σύνολο των χορών, τους οποίους μια κοινότητα, μετά από μακροχρόνιες διαδικασίες της προφορικής παράδοσης, υιοθέτησε και διαμόρφωσε, ως χορευτική της έκφραση (Δρανδάκης, 1993). «Το χορευτικό ρεπερτόριο στα στενά πλαίσια της κοινότητας, της επαρχίας ή της περιφέρειας διαμορφώνεται ανάλογα με τον οικονομικό παράγοντα, που στην παραδοσιακή κοινωνία είναι κοινωνικός και ιδεολογικός και το θρησκευτικό εορτολόγιο. Μερικοί από τους χορούς εκτελούνται σε πολλές εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια του χρόνου. Υπάρχουν όμως χοροί που η απόλυτη δέσμευση με το έθιμο απαιτεί την εκτέλεση τους μόνο στα πλαίσια του εθίμου» (Ζωγράφου, 1991: 73).

Στην Ελληνική παραδοσιακή κοινωνία κάθε κοινότητα, επαρχία, περιφέρεια δημιούργησε τα δικά της χορευτικά σχήματα « τα χορευτικά σχήματα δεν είναι ανεύθυνα δημιουργήματα. Το καθένα μοιάζει με τα άλλα και ωστόσο έχει τη δική του ταυτότητα και φαίνεται να βιώνεται διαφορετικά, πόσο μάλλον όταν αποτελεί έκφραση διαφορετικών κοινοτήτων»(Κρητσιώτη Μ. 2003:302-303).

« το χορευτικό σχήμα και η θέση του άνδρα και της γυναίκας σ' αυτό, υπαγορεύονται από το πώς αντιλαμβάνεται το ρόλο των δυο φίλων το κοινωνικό σύνολο σε κάθε εποχή, καθώς και από τα ιδιόμορφα κοινωνικά στοιχεία του τόπου

(ήθη, έθιμα κ.α). Τα στοιχεία αυτά λειτουργούν σαν επικοινωνιακές μορφές και εξυπηρετούν συγκεκριμένους σκοπούς (Δήμας, 1993:31).

Σύμφωνα με τους Ζήκο και Παναγιωτόπουλο(1990:24) «το χορευτικό σχήμα, μπορούμε να το διακρίνουμε :

A) στο σχήμα που δημιουργείται από τους χορευτές κατά τη χορευτική πράξη, στο οποίο εντάσσεται και ο τρόπος που πιάνονται μεταξύ τους, η κατεύθυνση του σχήματος, η θέση των φύλων και οι σχηματισμοί, που προέρχονται από τη ροή του χορού

B) στο σχήμα που δημιουργείται από τη συνολική συμμετοχή της κοινότητας και το οποίο προσδιορίζεται τόσο από το σχήμα που δημιουργούν οι χορευτές, τη θέση των οργανοπαιχτών και των θεατών όσο και το χώρο που στήνεται ο χορός.

Από τα μέχρι στιγμής στοιχεία για τον ελληνικό παραδοσιακό χορό παρατηρείται, ότι οι χορευτές δημιουργούν τα παρακάτω σχήματα.

- Ανοιχτό κύκλο.
- Κλειστό κύκλο.
- Χορευτικό ζευγάρι.
- Ελεύθερη θέση των χορευτών στο χοροστάσι.
- Σχήμα σταυρού.
- Ένας χορευτής στο χοροστάσι.
- Δύο ομόκεντροι ανοιχτοί κύκλοι.
- Τρεις και τέσσερις ανοιχτοί κύκλοι.
- Ελεύθερη χορευτική κίνηση χορευτών στο δρόμο.
- Δυο ομόκεντροι ανοιχτοί κύκλοι».

Ξεκινώντας από την αξιολόγηση της εργασίας μπορούμε να πούμε ότι το ερευνητικό μέρος της εργασίας αυτής πέτυχε στο μεγαλύτερο μέρος του και μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτά τα συμπεράσματα. Η συνεργασία με τους μαθητές της β δημοτικού σχολείου Υδρούσας ήταν άψογη. Η θέληση των μαθητών να μάθουν τους χορούς ήταν κάτι που με ενθάρρυνε αν και στην αρχή φοβόμουν μήπως μείνουν απαθής οι μαθητές και δεν τους αρέσει αυτό που κάνουμε. Επίσης η αγάπη που μου έδειξαν οι μαθητές ήταν τόσο ωραία και αυτό με έκανε να προσπαθήσω για το καλύτερο αποτέλεσμα.

Επειδή οι μαθητές ήταν λίγοι (4) όλες οι δραστηριότητες κύλησαν όπως είχαν σχεδιαστεί. Δεν υπήρξε κάποια ιδιαίτερη δυσκολία όσον αφορά τους χορούς γιατί και η ίδια η φύση των συγκεκριμένων χορών είναι τέτοια ώστε να μπορούν να τους χορέψουν και μικρά παιδιά. Στους μαθητές τους άρεσε που χρησιμοποιήθηκε ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και αυτό φάνηκε γιατί όλοι οι μαθητές ήθελαν να ασχοληθούν με τον υπολογιστή. Πολλές φορές μάλωναν για το ποιος θα αλλάξει την διαφάνεια γιατί πίστευαν ότι είναι κάτι διασκεδαστικό. Αυτό που έκανε την παρέμβαση να κυλήσει τόσο καλά ήταν οι παρουσιάσεις (power point) που χρησιμοποιήθηκαν για την ένταξη των πόλεων και των διαφορετικών χορών κάθε φορά οι οποίες ήταν κάποια παραμύθια τα οποία είχε σχεδιάσει η εκπαιδευτικός ακριβώς για αυτό το λόγο αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν και στη συνέχεια για κάποιο άλλο μάθημα γιατί συνήθως το παραμύθι κεντρίζει το ενδιαφέρον των μαθητών. Ακόμη τους άρεσαν πολύ τα παιχνίδια και πιο συγκεκριμένα το παιχνίδι μουσικές καρτέκλες το οποίο ήθελαν συνέχεια να το παίζουμε. Μεγάλο ενθουσιασμό έδειξαν και όταν έφτιαξαν τις σημαιούλες και τις τοποθετήσαμε στον χάρτη. Τους άρεσε γιατί το έφτιαξαν οι ίδιοι και μπορούσαν να ζωγραφίσουν ότι ήθελαν πάνω στη σημαία. Στους μαθητές τους άρεσε πολύ και το χόκυ πόκι, γιατί μου είπαν ότι δεν το είχαν ξαναχορέψει. Ακόμη και στο διάλειμμα έμειναν μέσα στην τάξη για να το χορεύουν συνέχεια και φώναζαν και την παρέα τους για να το μάθουν και εκείνοι. Είχαν ξετρελαθεί! Την τελευταία μέρα της συνάντησης μας οι μαθητές μου είπαν ότι δεν ήθελαν να φύγω αλλά μα κάτω πιο πολλές μέρες γιατί περνούσαν ωραία μαζί μου και δεν ήθελαν να ξανακάνουν με τον δάσκαλο τους. Αυτό για μένα ήταν πολύ συγκινητικό.

Θα πρότεινα σε κάποια άλλη εργασία να συμμετέχει μεγαλύτερος αριθμός παιδιών έτσι ώστε να διεξαχθούν και καλύτερα συμπεράσματα. Επίσης θα πρότεινα η έρευνα να γίνει σε δυο σχολεία το ένα να είναι στο χωριό και το άλλο στην πόλη και να παρατηρήσουμε εάν υπάρχουν διαφορές των μαθητών όσον αφορά τους παραδοσιακούς χορούς και την διδασκαλία τους.

Κλείνοντας την εργασία αυτή μπορούμε να πούμε συμπερασματικά πως οι ελληνικοί χοροί, ως ένα μέρος της παράδοσής μας, είναι ανάγκη να ενταχθούν στα πλαίσια του δημοτικού γιατί είναι ανάγκη να κρατήσουμε την παράδοσή μας που διατηρείται τόσους αιώνες. Η διδασκαλία των χορών όμως δεν πρέπει να είναι

στείρα, με τον καθορισμένο τρόπο που διδάσκεται στους ενήλικες, αλλά μέσα από δραστηριότητες και τραγουδοπαιχνίδια που να φέρνουν χαρά στα παιδιά και να μην τα κουράζουν. Ακόμα, η προσπάθεια που έχει ξεκινήσει στα δημοτικά σχολεία πρέπει να συνεχιστεί και να έχει την αμέριστη προσοχή όλων των εκπαιδευτικών. Ο χώρος της εκπαίδευσης είναι ο καταλληλότερος και ο προσφορότερος για να διαδοθεί σωστά η ελληνική λαϊκή μας παράδοση.

Βιβλιογραφία

- Ανδρούτσος, Π., (1995). *Μέθοδοι διδασκαλίας της μουσικής*. Αθήνα: Orpheus.
- Αργυροπούλου, Χ. & Μ. Κατσιμπάρδης (2006) στο *Επιμόρφωση Στελεχών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικών στο Δ.Ε.Π.Π.Σ., τα Α.Π.Σ. και το Νέο Διδακτικό Υλικό του Γυμνασίου*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Βρυλάκου-Γκέλη, Μ. (1994). *Χορός: το βάπτισμα στους αιώνες*. Αθήνα: Σ.ΒΟΓΙΑΤΖΗ & ΣΙΑ Ο.Ε.
- Γιαννάκης, Θ. (1997). *Η Προϊστορία της Γυμναστικής*, Αθήνα.
- Γιάτσης, Σ.(1985). *Εισαγωγή στην Ιστορία της Φυσικής Αγωγής στον Ελληνικό Κόσμο*, Θεσσαλονίκη.
- Δαμιανός, Ι. (1995) *Ρυθμός στη Μουσική*. Θεσσαλονίκη.
- Δήμας, Η. (1981). *Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί*, Αθήνα.
- Δούκα, Σ. (1999). *Ο χαρακτήρας του Χορού στην Κλασική Αρχαιότητα*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Δρανδάκης, Λ., (2004). *Ο αυτοσχδιασμός στον ελληνικό δημοτικό χορό*. Αθήνα.
- Ζήκος Γ.& Παναγιωτοπούλου, Α.(1990). *Φαινομενολογία του ελληνικού παραδοσιακού χορού*. Αθήνα:ΤΕΛΕΘΡΟΝ.
- Ζωγράφου, Μ. (1991). *Εισαγωγή στον ελληνικό λαϊκό χορό*. Αθήνα:Συμμετρία
- Ιωαννίδου, Δ. (1985). *Ο χορός στο Χρόνο*. Διπλωματική εργασία. Θεσσαλονίκη.
- Κάπου, Μ. «παράδοση» αναλύσεις εννοιών γ' λυκείου
- Καφετζόπουλος Κ., Φωτιάδου Τ., Χρυσόχοος Ι., 2002, «Φυσικές Επιστήμες, Επαγγελματικός Προσανατολισμός, Ξένες Γλώσσες- Διαθεματική Προσέγγιση και πρακτικές εφαρμογές», Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, Ειδικό Αφιέρωμα στην Ευέλικτη Ζώνη, τεύχος 6, Αθήνα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Κόκκινος Γ. (1987). «*Ελληνικοί Χοροί*», Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ.
- Κουτσογιάννης, Ι., (1978). *Προσαρμογή της φυσικής αγωγής στις αναπτυξιακές δυνατότητες των παιδιών 6-12 χρόνων*. Αθήνα

- Κρησιώτη Μ.(2003). Παρατηρήσεις πάνω στο χορευτικό σχήμα του κύκλου.
*Πρακτικά του 17^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την έρευνα του χορού. Ο χορός στην εκπαίδευση:300-312.*Αθήνα:Δ.Ο.Λ.Τ
- Λυκεσάς Γ. «Οι Ελληνικοί Χοροί» *Ιστορική-Πολιτιστική-κοινωνιολογική και μουσικοκινητική θεώρηση.* Εκδόσεις university studio press , 1993, Θεσσαλονίκη.
- Ομιλία του κ. Μάνου Ι. λέκτορας Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Βαλκανικού Χώρου, του τμήματος Βαλκανικών Σπουδών Φλώρινας στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
- Ματέυ, Π., (1978). *Ρυθμική.* Αθήνα: Νάκας.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002). Διεπιστημονικότητα, Διαθεματικότητα και Ενισχυτική στα νέα Προγράμματα Σπουδών: Τρόποι οργάνωσης της σχολικής γνώσης. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 7, 19-36
- Μαυροβουνιώτης, Φ., Αργυριάδου Ε., Μαλκογεώργιος Α. (2006). *Ελληνικοί χοροί.* Εκδοτική Αιγινίου, Θεσ/νίκη.
- Μουρατίδης, Ι. (1990). *Ιστορία Φυσικής Αγωγής* (με στοιχεία Φιλοσοφίας), εκδ. Χριστοδουλίδης , Θεσ/ νίκη.
- Μπουσιώτης, Α. (1983). Ο Χορός , Β' έκδοση, Αθήνα.
- Νικολάου, Γ. (2005) *Διαπολιτισμική Διδακτική.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παναγάκος Ι., 2002, «*Η σπουδαιότητα της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης και η προοπτική της στο Δημοτικό Σχολείο*», *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων: Ειδικό Αφιέρωμα στη Διαθεματικότητα*, τεύχος 7, Αθήνα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Πραντσίδης, Ι. (2007). *Ο χορός στην ελληνική παράδοση και η διδασκαλία του.* Θεσσαλονίκη: Εκδοτική Αιγινίου.
- Ρούμπης, Γ. (1993). *Ελληνικοί χοροί.* Αθήνα: Το οικονομικών.
- Στυλιανίδης Χ. σχολικός σύμβουλος φυσικής αγωγής.
- Τζάνη, Μ. (2004). *Η διαθεματικότητα στο ολοήμερο πιλοτικό σχολείο.* Αθήνα.
- Τσιλιμγκρα, Κ. (1983). *Ο χορός: Ιστορία – Εκπαίδευση – Δημιουργία.* Αθήνα: Μέλισσα.
- Τσιαμήτρος, Ι.«*Η Ελληνική Παράδοση*», (1981). Αθήνα, Δεύτερη Έκδοση

- ΥΠ.Ε.Π.Θ- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο(1999). Τμήμα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οδηγίες για τη διδακτέα ύλη και τη διδασκαλία των μαθημάτων στο γυμνάσιο και στο ενιαίο Λύκειο κατά το σχολικό έτος 1999-2000 (τεύχος 2). Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Ψυχάρης, Σ., & Γιαβρής, Α. (2003). *Η εκπαίδευση ως σύστημα*. Στο Κ. Αγγελάκος (Επιμ.), Διαθεματικές προσεγγίσεις της γνώσης στο Ελληνικό Σχολείο (σσ. 40- 54). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cone, T. P., Werner, P., Cone, S. L., & Woods, A. M. (1998). *Interdisciplinary teaching through physical education*. Champaign IL: *Human Kinetics*.
- Georgopoulou ,A.& Griva E.(2011).Journal writing: *a tool of evaluating an early foreign language intervention*. In the proceedings of 14th International Conference, Evaluation in Education in the Balkan countries, 157-165.
- Jacobs, H. H. (1989). *Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Jones W. R., A Deltaan M. (1947). «*Modern Dance in Education*», New York, Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University.
- Likesas, G. & Zachopoulou, E., (2006). 'Music and movement education as a form of motivation in teaching Greek traditional dances'. *Perceptual and Motor Skills*, 102, 552-562.
- McDonough, J. & McDonough, S.H. (1997). *Research methods for English Language Teachers*. London: Arnold.
- Michels, U. (1994) Άτλας της μουσικής (τίτλος πρωτοτύπου: D.T.V & Barenreiter (1977), για την ελληνική γλώσσα μτφρ. επιμ. Ι.Ε.Μ.Α.) Αθήνα: Ν. Βότσης.
- Prudhomeau, G. (1965). *La danse grecque antique*, 2 tomew, Paris.
- Purcell, Th., (1994). *Teaching Children Dance*. New Jersey: *Human Kinetics*.
- Rogers P. F. (1941). «*Dance :A basic Educational Technique*», New York, *The Macmillan Company*.
- Royce-Peterson A. (2005). *Η ανθρωπολογία του χορού* (τίτλος πρωτοτύπου: *the Anthropology of dance*, (2003), για την ελληνική γλώσσα: μτφρ. επιμέλεια, επίμετρο Μάγδα Ζωγράφου). Αθήνα: εκδ. Νήσος.
- Schuftan, W. (1928). *Manuel de danse*.
- έρευνα της κ. Αρσένη που πραγματοποιήθηκε το σχολικό έτος 2012-2013 στους μαθητές/τριες του Β1 λυκείου Σουρπής

Παράρτημα

Παρέμβαση:

1^η μέρα παρέμβασης

ΓΝΩΣΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Οι μαθητές να μάθουν που βρίσκεται γεωγραφικά η Φλώρινα και η Έδεσσα.
- Να εξοικειωθούν με τα τοπικά προϊόντα της Φλώρινας και της Έδεσσας καθώς και με τους παραδοσιακούς χορούς και τα αξιοθέατα.
- Να ξαναθυμηθούν το δεξί και το αριστερό μέρος.

ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Οι μαθητές να μπορούν να σχηματίσουν ένα κύκλο πιασμένοι από το χέρι.
- Να αναπτύξουν την κιναισθητική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα του συντονισμού.
- Να αναπτύξουν την ακουστική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα της αυτοσυγκέντρωσης.
- Να αναπτύξουν την οπτική τους ικανότητα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Οι μαθητές να μάθουν να παίζουν ομαδικά.
- Να μάθουν ότι πρέπει να έχουμε υπομονή.
- Να αναπτύξουμε τη θέληση των παιδιών.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ

Στην αρχή μπήκα στην αίθουσα, συστήθηκα στους μαθητές και στη συνέχεια τους εξήγησα με πιο πράγμα θα ασχοληθούμε αυτές τις τρεις ημέρες. Τους είπα ότι θα χορεύαμε, θα τραγουδούσαμε, θα μαθαίναμε πολλά στοιχεία από διάφορες πόλεις και στη συνέχεια θα παίζαμε πολύ αφού οι μαθητές μας είναι β δημοτικού και τους αρέσει το παιχνίδι. Έπειτα μου είπαν τα ονόματα τους και άρχισα την παρέμβαση. Έπειτα μπήκα στο κύριο μέρος της παρέμβασης μας. Στην αρχή ξεκίνησα με το παραμύθι το οποίο το είχα στον υπολογιστή και από εκεί μπορούσαν οι μαθητές να

το βλέπουν. Το διάβασα δυνατά και μετά έκανα ερωτήσεις κατανόησης του παραμυθιού στα παιδιά.

παραμύθι

Φλώρινα και Έδεσσα

Μια φορά και έναν καιρό ήταν 2 πολύ καλές φίλες που τις έλεγαν Ελευθερία και Χριστίνα. Οι 2 αυτές φίλες τα Σάββατα που δεν είχαν σχολείο η μια πήγαινε στο σπίτι της άλλης για να παίξουν ή να δουν μαζί τηλεόραση. Και στις δυο τους άρεσε πολύ ο χορός!

Έτσι ένα Σάββατο που έβλεπαν τηλεόραση είδαν τυχαία παραδοσιακούς χορούς. Ενθουσιασμένη η Ελευθερία φώναξε:

«Πω, πω αυτός είναι ο αγαπημένος μου χορός και λέγεται ζάραμο. Θυμωμένη η Χριστίνα της απαντάει: όχι αυτός ο χορός λέγεται γκάνιντα και να ξέρεις και σε εμένα είναι ο αγαπημένος μου χορός!» Τα δυο κορίτσια αποφάσισαν για να μην τσακωθούν να ψάξουν οι ίδιες πληροφορίες για τον χορό, και να δουν ποια έχει δίκιο. Έτσι ξεκίνησαν την έρευνα.

Η Ελευθερία που ήταν από την Φλώρινα έψαξε για το ζάραμο και η Χριστίνα που ήταν από την Έδεσσα έψαξε για την γκάνιντα. Θέλετε παιδιά να ακολουθήσουμε τα δυο κορίτσια στο ταξίδι τους στην Ελλάδα και να δούμε ποια είναι η αλήθεια;

(15 λεπτά)

Στη συνέχεια προχώρησα σε μια παρουσίαση για την πόλη της Φλώρινας η οποία ανέφερε γενικά στοιχεία για τη πόλη, τα τοπικά προϊόντα, τους παραδοσιακούς χορούς, τα αξιοθέατα που μπορούμε να επισκεφτούμε και τέλος κάποιες πληροφορίες για το χορό που έχουμε αναφέρει στο παραμύθι. Όταν έδειξα την διαφάνεια με τα τοπικά προϊόντα έδειξα και εικόνες από τα προϊόντα που θα μας χρειαστούν αργότερα. Μετά προχώρησα στην επόμενη παρουσίαση που αφορούσε την πόλη της Έδεσσας και έδειξα τα ίδια πράγματα όπως και στη Φλώρινα.

(5 λεπτά)

Στο τρίτο μέρος παίξαμε με τους μαθητές το παιχνίδι «γύρω-γύρω όλοι». Τα παιδιά είναι πιασμένα από το χέρι και έχουν σχηματίσει ένα κύκλο. Στη μέση βρίσκεται ένα παιδί το οποίο για εκείνη τη στιγμή παίρνει το όνομα Μανώλης. Τα παιδιά χοροπηδούν γύρω του τραγουδώντας «γύρω- γύρω όλοι στη μέση ο Μανώλης χέρια πόδια στη γραμμή και όλοι κάθονται στη γη». Αυτή τη στιγμή τα παιδιά κάθονται κάτω στο πάτωμα και συνεχίζουν «και ο Μανώλης στο σκαμνί» και κάθεται και το παιδί που είναι στο κέντρο. Μετά αλλάζουν οι ρόλοι μέχρι να μπουν όλα τα παιδιά στη θέση του Μανώλη.

(10 λεπτά)

Μετά συνέχισα με την διδασκαλία του χορού ζάραμο και γκάντα. Ακούσαμε τα τραγούδια και μετρήσαμε με παλαμάκια τον ρυθμό του τραγουδιού. Αυτό έγινε για να αντιληφθούν οι μαθητές τη διαφορά ανάμεσα στους δύο χορούς. Μετά έδειξα τα βήματα από το χορό ζάραμο ένα ένα και στη συνέχεια το χορέψαμε μαζί με τους μαθητές. Μετά ακολούθησα την ίδια διαδικασία και για το χορό γκάντα

(15 λεπτά)

2^η ώρα

Γνωστικοί στόχοι

- Οι μαθητές να μάθουν που βρίσκεται γεωγραφικά η Αλεξανδρούπολη
- Να εξοικειωθούν με τα τοπικά προϊόντα της περιοχής καθώς και με τους παραδοσιακούς χορούς και τα αξιοθέατα.
- Να προσπαθήσουν να αντιληφθούν το κινητικό μοτίβο του χορού χασαπιά.

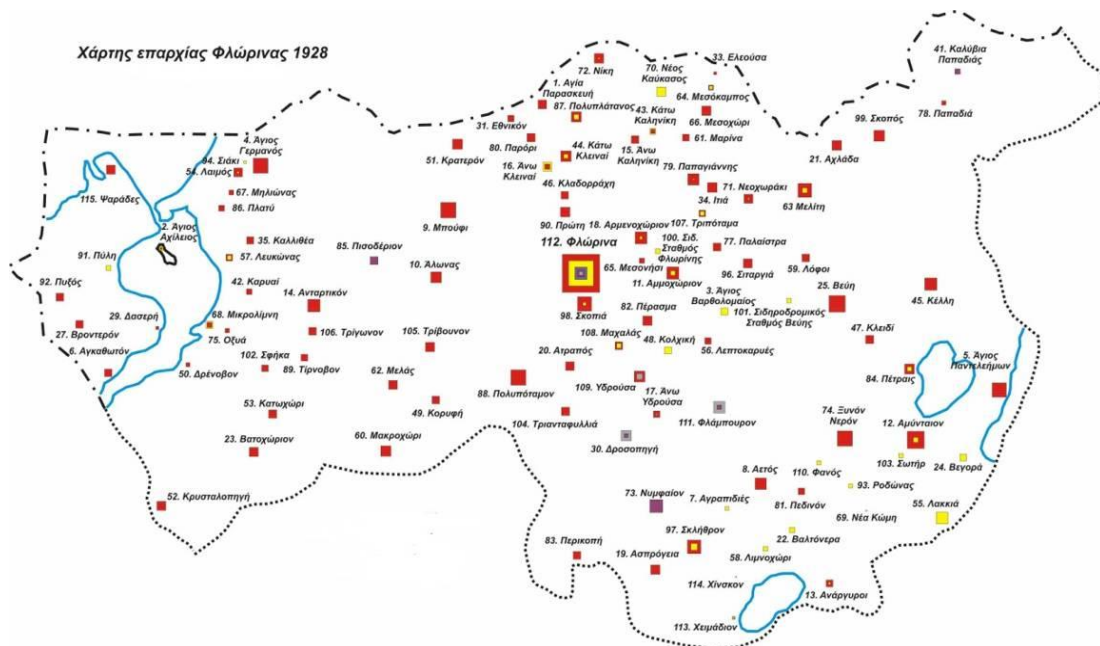
ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

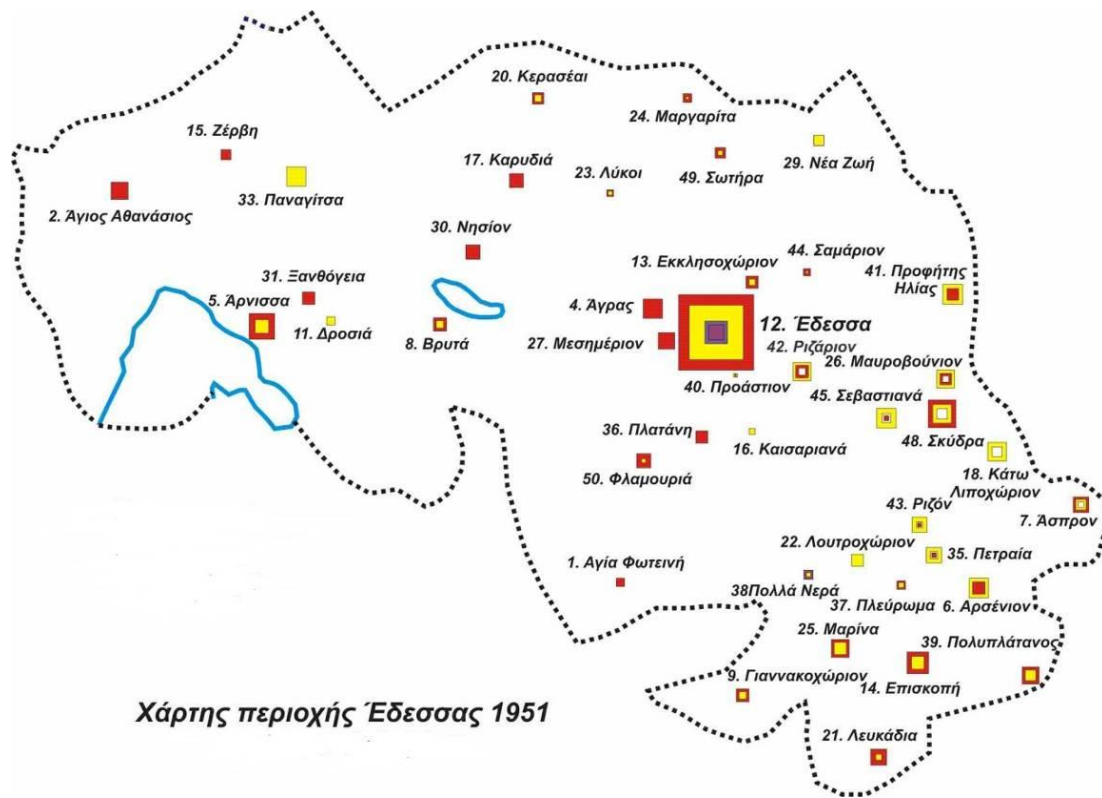
- Να αναπτύξουν την κιναισθητική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα του συντονισμού.
- Να αναπτύξουν την ακουστική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα της αυτοσυγκέντρωσης.
- Να αναπτύξουν την οπτική τους ικανότητα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Οι μαθητές να μάθουν να παίζουν ομαδικά.
- Να μάθουν ότι πρέπει να έχουμε υπομονή.
- Να αναπτύξουμε τη θέληση των παιδιών.

Την άλλη ώρα έδωσα στους μαθητές να ζωγραφίσουν τον χάρτη της Φλώρινας, της Έδεσσας και της Αλεξανδρούπολης με ότι χρώματα ήθελαν οι ίδιοι.

(10 λεπτά)

Μετά προχώρησα στην ανάγνωση του παραμυθιού που αναφερόταν στη πόλη της Αλεξανδρούπολης. Και εδώ έκανα ερωτήσεις κατανόησης στους μαθητές για να αντιληφθώ εάν έχουν καταλάβει τη πλοκή του παραμυθιού.

Αλεξανδρούπολη

Μια μέρα η Χριστίνα και η Ελευθερία, πήγαν μια εκδρομή στην Αλεξανδρούπολη μαζί με τους γονείς τους, εκεί συνάντησαν μια ξαδέρφη της Ελευθερίας που την έλεγαν Ελπίδα. Έτσι η Ελπίδα χαρούμενη από αυτή τη συνάντηση αποφάσισε να τις ξεναγήσει στην πόλη της. Τους έδειξε διάφορα αξιοθέατα, τους μίλησε για τα παραδοσιακά τους προϊόντα και στο τέλος τους είπε ότι θα της πάει σε ένα πανηγύρι που θα γινόταν στην πόλη της. Έτσι και έγινε!

Τα 3 κορίτσια μαζί με τους γονείς τους πήγαν στο πανηγύρι. Καθώς έβλεπαν τους χορούς που χόρευαν οι ντόπιοι παρατήρησαν και έναν χορό που μοιάζει με το ζάραμο και την γκάνιντα, για τους οποίους η έρευνα των κοριτσιών συνεχίζεται

ακόμα. Τα κορίτσια ενθουσιασμένα ρωτούν την ελπίδα «πως λέγεται αυτός ο χορός;»

Η Ελπίδα τους απάντησε πως λέγεται χασαπιά. Τα κορίτσια ενθουσιασμένα άρχισαν να χορεύουν μέχρι αργά το βράδυ.

(10 λεπτά)

Στη συνέχεια διαβάσαμε τα γενικά στοιχεία που αναφέρονται στην πόλη της Αλεξανδρούπολης.

(5 λεπτά)

Για κλείσιμο παίξαμε το παιχνίδι «μουσικές καρέκλες». Τοποθετήσαμε στο κέντρο της αίθουσας 2 καρέκλες. Όταν άρχιζε η μουσική οι μαθητές χόρευαν γύρω από τις καρέκλες. Όταν σταματούσε η μουσική θα έπρεπε να κάτσουν σε μια άδεια καρέκλα. Όποιος έμενε χωρίς καρέκλα έχανε από το παιχνίδι και δεν συνέχιζε.

(10 λεπτά)

Εάν έμενε χρόνος θα παίζαμε το παιχνίδι «η μικρή Ελένη». Τα παιδιά θα ήταν πιασμένα από τα χέρια σχηματίζοντας ένα κύκλο. Στη μέση θα ήταν ένα παιδί που θα παριστάνε τη μικρή Ελένη. Τα παιδιά θα τραγουδούσαν ένα τραγούδι και το παιδί που θα βρισκόταν μέσα στο κύκλο θα έπρεπε να αναπαριστά ότι λείπει το τραγούδι. Τα λόγια του τραγουδιού είναι τα εξής: η μικρή Ελένη κάθεται και κλαίει γιατί δεν την παίζουν οι φιλενάδες της. Σήκω επάνω τα μάτια κλείσε τον ήλιο κοίτα και αποχαιρέτησε. Σε αυτό το σημείο το παιδί που θα παρίστανε την Ελένη έπρεπε να σηκωθεί να έχει κλειστά τα μάτια του και να πιάσει ένα άλλο παιδί. Εάν αναγνωρίσει ποιο παιδί είναι εκείνο μπαίνει στη θέση του.

2^η μέρα παρέμβασης

Γνωστικοί στόχοι

-Οι μαθητές να μάθουν που βρίσκεται γεωγραφικά η πόλη της Αθήνας

- Να εξοικειωθούν με αξιοθέατα της.

ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Να αναπτύξουν την ικανότητα της αυτοσυγκέντρωσης.

- Να αναπτύξουν την οπτική τους ικανότητα.

Στην αρχή άρχισα με μια μικρή ανακεφαλαίωση σχετικά με τις πόλεις και τους χορούς που γνωρίσαμε στη προηγούμενη συνάντησή μας. (5 λεπτά)

Στη συνέχεια προχώρησα στην πόλη της Αθήνας. Έκανα μια ανάγνωση του παραμυθιού που αναφέρεται σε αυτή τη πόλη και μετά το αναλύσαμε μαζί με τους μαθητές.

Αθήνα

Ένα Σάββατο καθώς τα 2 κορίτσια καθόντουσαν στο σπίτι της Χριστίνας και έπαιζαν άκουσαν να χτυπά το κουδούνι της πόρτας. Η Χριστίνα πήγε να ανοίξει τη πόρτα. Ήταν ο ταχυδρόμος και της έδωσε ένα γράμμα από τη φίλη της την Ελένη από την Αθήνα. Η Χριστίνα ενθουσιασμένη έτρεξε να ανοίξει το γράμμα και να δει τι γράφει μέσα. Η Ελένη την προσκαλούσε να πάει στην Αθήνα για να γιορτάσουν τα γενέθλια της.

Η Χριστίνα μόλις το είπε στους γονείς της αποφάσισαν να πάνε στην Αθήνα. Εννοείτε πως η Χριστίνα δεν θα πήγαινε μόνη της αλλά θα έπαιρνε μαζί της και την Ελευθερία. Έτσι την επόμενη μέρα ξεκίνησαν το ταξίδι. Ταξίδεψαν αρκετές ώρες μέχρι να φτάσουν στην Αθήνα. Μόλις έφτασαν η Ελένη ενθουσιασμένη και χαρούμενη αγκάλιασε τη Χριστίνα και μετά γνωρίστηκε με την Ελευθερία και έγιναν

φίλες κολλητές. Την ημέρα που έφτασαν στην Αθήνα τα κορίτσια η Ελένη είχε να πάει στο χορευτικό που μάθαινε παραδοσιακούς χορούς. Και αποφάσισε να πάρει μαζί της τα κορίτσια. Όταν ξεκίνησε η ομάδα της Ελένης να χορεύει παρατήρησε η Χριστίνα ότι ο χορός που χόρευαν εκείνη τη στιγμή είχε τα ίδια βήματα με το ζάραμο, την γκάντα και τη χασαπιά. Τα κορίτσια χωρίς να το σκεφτούν φώναξαν: «πως λέγεται αυτός ο χορός;». Η Ελένη τους έκανε σήμα να μην φωνάζουν και τους απάντησε πως λέγεται χασαποσέρβικο και χορεύεται σε πολλές περιοχές και στην Αθήνα. Μετά από αυτή τη συζήτηση τα κορίτσια κάθισαν φρόνιμα και παρακολούθησαν το μάθημα χορού.

(10 λεπτά)

Μετά διάβασα τα γενικά στοιχεία που αναφέρονταν στην Αθήνα. (5 λεπτά)

Έπειτα χορέψαμε το χορό «χασαποσέρβικο». Έδειξα τα βήματα και μετά το χορέψαμε μαζί με τους μαθητές. Επίσης είδαμε και ποια είναι η διαφορά από τους προηγούμενους χορούς που μάθαμε. (10 λεπτά)

Στο τέλος της ώρας έδωσα στους μαθητές να ζωγραφίσουν τον πιγκουίνο που χορεύει (happy feet). Όποιος μαθητής επιθυμούσε μπορούσε να μας πει και την ιστορία που αναφέρεται στον πιγκουίνο.

(10 λεπτά)

Εάν μας έμενε χρόνος θα αρχίζαμε να φτιάχνουμε τις σημαιούλες. Έδωσα στους μαθητές χαρτόνια και ο κάθε μαθητής έφτιαξε από δυο σημαίες όπως τις ήθελε ο κάθε μαθητής . Στον πίνακα θα τοποθέτησα έναν χάρτη της Ελλάδας και βάλλαμε τις σημαίες στις πόλεις που έχουμε συναντήσει μέχρι αυτή τη στιγμή. Τις υπόλοιπες θα τις τοποθετούσαμε όταν συναντούσαμε την πόλη για να μπορούν τα παιδιά να

καταλάβουν για ποια περιοχή μιλάμε.

2^η ώρα

Γνωστικοί στόχοι

- Οι μαθητές να μάθουν που βρίσκεται γεωγραφικά η πόλη της Χίου.
- Να εξοικειωθούν με τα τοπικά προϊόντα της Χίου καθώς και με τους παραδοσιακούς χορούς και τα αξιοθέατα.

Ψυχοκινητικοί στόχοι

- Να αναπτύξουν την κιναισθητική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα του συντονισμού.
- Να αναπτύξουν την ακουστική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα της αυτοσυγκέντρωσης.
- Να αναπτύξουν την οπτική τους ικανότητα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Οι μαθητές να μάθουν να παίζουν ομαδικά.
- Να μάθουν ότι πρέπει να έχουμε υπομονή.
- Να αναπτύξουμε τη θέληση των παιδιών.

Συνεχίσαμε με το παραμύθι που ασχολείται με τη πόλη της Χίου. Το αναλύσαμε μαζί με τους μαθητές κάνοντας ερωτήσεις όπως κάναμε και με τα προηγούμενα.

Χίος

Οι οικογένειες των 2 κοριτσιών αποφάσισαν να περάσουν τις χριστουγεννιάτικες διακοπές στο νησί της Χίου. Και αυτό έκαναν!

Ετοίμασαν βαλίτσες και στις 24 Δεκεμβρίου ήταν στη Χίο. Το βράδυ που ήταν παραμονή Χριστουγέννων από παντού άκουγαν όμορφες μουσικές. Καθώς έκαναν βόλτα στο νησί είδαν κάτι παιδάκια (στην ηλικία τους ήταν β' δημοτικού) να χορεύουν το τραγούδι «κάτω στο γιαλό». Το χόρευαν όπως χορεύεται η χασαπιά στην Αλεξανδρούπολη.

Ξαφνικά η Ελευθερία θυμήθηκε ότι και αυτές το έχουν διδαχθεί αυτόν το τραγούδι στο σχολείο. Χωρίς να χάσουν χρόνο πλησίασαν ένα κορίτσι. Στην αρχή το ρώτησαν πως το λένε. Εκείνη απάντησε πως το όνομα της είναι Μαρία. Στη συνέχεια τη ρώτησαν πως έμαθε να χορεύει αυτό το χορό. Το κορίτσι τους απάντησε ότι είναι τοπικός χορός και τον χορεύουν όλοι εδώ και έτσι τον έμαθα και εγώ. Τα 2 κορίτσια μας ευχαρίστησαν τη Μαρία για τις πληροφορίες που τους έδωσε και συνέχισαν τη βόλτα τους στη χριστουγεννιάτικη Χίο.

(10 λεπτά)

Μετά ακούσαμε το τραγούδι «κάτω στο γιαλό» . παρακάτω αναφέρονται οι στίχοι του τραγουδιού. (2 λεπτά)

Παραδοσιακό

Παραδοσιακό

Ανατολικό Αιγαίο (Χίος)

1. Δόμνα Σαμίου
2. Μαρίζα Κωχ

Στίχοι:

Μουσική:

Περιοχή:

Κάτω στο γιαλό, κάτω στο περιγιάλι,
κάτω στο γιαλό, κάτω στο περιγιάλι.
Κάτω στο γιαλό κοντή νεραντζούλα φουντωτή,
κάτω στο γιαλό κοντή νεραντζούλα φουντωτή.

Πλέναν Χιώτισσες, πλέναν Παπαδοπούλες,
πλέναν Χιώτισσες, πλέναν Παπαδοπούλες.
Πλέναν Χιώτισσες, κοντή νεραντζούλα φουντωτή,
πλέναν Χιώτισσες, κοντή νεραντζούλα φουντωτή.

Και μια Χιώτισσα μικρή Παπαδοπούλα,
και μια Χιώτισσα μικρή Παπαδοπούλα.
Και μια Χιώτισσα κοντή νεραντζούλα φουντωτή,
και μια Χιώτισσα κοντή νεραντζούλα φουντωτή.

Έπλεν' , άπλωνε και με την άμμο παίζει,
έπλεν' , άπλωνε και με την άμμο παίζει.
Έπλεν' , άπλωνε, κοντή νεραντζούλα φουντωτή,
έπλεν' , άπλωνε, κοντή νεραντζούλα φουντωτή.

Φύσηξε Βοριάς, Μαΐστρος, Τραμουντάνα,
φύσηξε Βοριάς, Μαΐστρος, Τραμουντάνα.
Φύσηξε Βοριάς, κοντή νεραντζούλα φουντωτή,
φύσηξε Βοριάς, κοντή νεραντζούλα φουντωτή.

Και της σήκωσε το ποδοφούστανό της,
και της φάνηκε ο ποδαστράγαλός της.
Έλαμψ' ο γιαλός, κοντή νεραντζούλα φουντωτή,
έλαμψ' ο γιαλός, κοντή νεραντζούλα φουντωτή.

Μαζί με τους μαθητές είδαμε σε τι αναφέρεται το τραγούδι και μετά το τραγουδήσαμε όλοι μαζί. (10 λεπτά)

Εάν είχα χρόνο εγώ μαζί με τους μαθητές θα καθόμασταν στο πάτωμα όπου θα είχαμε τοποθετήσει μαξιλάρια και θα τραγουδούσαμε και θα παίζαμε το παιχνίδι «μακριά στην Ισπανία». Οι στίχοι του τραγουδιού είναι οι εξής:

<i>Μακριά</i>	<i>στην</i>	<i>Ισπανία,</i>	<i>όλε</i>
<i>Που</i>	<i>χει</i>	<i>ψηλά</i>	<i>βουνά</i>
<i>και</i>		<i>θάλασσα</i>	<i>πλατιά</i>
<i>ο</i>		<i>ήλιος</i>	<i>λαμπερός</i>
<i>και</i>	<i>το</i>	<i>κρασί</i>	<i>γλυκό</i>
<i>κιθάρες</i>			<i>τραγουδούν</i>

και τα πουλιά πετούν.

Οι μαθητές σε κάθε στίχο έπρεπε με τα χέρια τους να κάνουν τη συγκεκριμένη κίνηση που λέει ο στίχος. Κάθε φορά θα παραλείπαμε έναν στίχο αλλά θα κάναμε την κίνηση που λέει χωρίς να τραγουδάμε. Όποιος θα μπερδευόταν θα έχανε. Νικητής θα ήταν αυτός που δεν θα έκανε ούτε ένα λάθος. (5 λεπτά)

Επίσης θα παίζαμε το παιχνίδι «ένα δύο τρία κόκκινο φως». Σε αυτό το παιχνίδι Το παιδί που κάνει τη «μάννα» στέκεται γυρισμένο στον τοίχο, ενώ τα υπόλοιπα παιδιά σχηματίζουν μια γραμμή αρκετά μέτρα μακριά του. Στο διάστημα που το παιδί απαγγέλλει: «Ένα - δύο - τρία κόκκινο φως», τα παιδιά παίρνουν διάφορες στάσεις. Μόλις η «μάννα» σταματήσει, γυρίζει απότομα προς το μέρος των παιδιών, που έχουν στο μεταξύ ακινητοποιηθεί. Αν κάποιο απ' αυτά κουνιέται, «καίγεται» και δεν παίζει

άλλο.

Το παιχνίδι επαναλαμβάνεται μέχρι τη στιγμή που κάποιο παιδί θα πλησιάσει τη «μάννα» πολύ κοντά και θα τη χτυπήσει στον ώμο. Τότε όλα τα παιδιά αρχίζουν να τρέχουν, για να περάσουν τη γραμμή της αφητηρίας. Αν κάποιο παιδί πιαστεί απ' τη «μάννα», πριν περάσει τη γραμμή, τότε τα «φυλάει». Αλλιώς, τα φυλάει πάλι το ίδιο παιδί.

3^η μέρα παρέμβασης

Γνωστικοί στόχοι

- Οι μαθητές να μάθουν που βρίσκεται γεωγραφικά η πόλη των Ιωαννίνων.
- Να εξοικειωθούν με τα τοπικά προϊόντα της πόλης καθώς και με τους παραδοσιακούς χορούς και τα αξιοθέατα.
- Να προσπαθήσουν να χορέψουν το συρτό στα τρία.

Ψυχοκινητικοί στόχοι

- Να αναπτύξουν την κιναισθητική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα του συντονισμού.
- Να αναπτύξουν την ακουστική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα της αυτοσυγκέντρωσης.
- Να αναπτύξουν την οπτική τους ικανότητα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Οι μαθητές να μάθουν να παίζουν ομαδικά.
- Να μάθουν ότι πρέπει να έχουμε υπομονή.
- Να αναπτύξουμε τη θέληση των παιδιών.

Ξεκίνησα πάλι με μια μικρή ανακεφαλαίωση με τις πόλεις και τους χορούς που έχουμε μάθει μέχρι τώρα.

(5 λεπτά)

Στη συνέχεια χορέψαμε τους χορούς που είχαμε διδαχθεί τις προηγούμενες μέρες. Έβαζα την μουσική εγώ και καθόμουν στο κέντρο για να μπορούν τα παιδιά να βλέπουν τα βήματα και να χορεύουν. (10 λεπτά)

Μετά έβαλλα στον υπολογιστή το τραγούδι «χόκυ πόκι» και το χορέψαμε μαζί με τα παιδιά γιατί είναι ένα πολύ διασκεδαστικό παιχνίδι όπου όλα τα παιδιά κινούνται συνεχώς.

(5 λεπτά)

Μετά ασχοληθήκαμε το παραμύθι που αφορούσε την πόλη των Ιωαννίνων. το αναλύσαμε με ερωταποκρίσεις και είδαμε τα γενικά στοιχεία για τη συγκεκριμένη πόλη.

Ιωάννινα

Το καλοκαίρι οι οικογένειες της Ελευθερίας και της Χριστίνας αποφάσισαν να πάνε μια εκδρομή στα Γιάννενα. Έτσι μια ζεστή καλοκαιρινή μέρα ξεκίνησαν την εκδρομή. Όταν έφτασαν τακτοποιήθηκαν στο ξενοδοχείο και μετά έκαναν μια βόλτα στη πόλη των Ιωαννίνων. Το βράδυ παρακολούθησαν μια εκδήλωση με παραδοσιακούς χορούς. Και πάλι όπως και στις άλλες περιοχές που έχουν πάει το βλέμμα τους συγκεντρώθηκε σε έναν χορό...

Ποιος να είναι άραγε αυτός;

ωωω ναι είναι συρτός στα 3 που μοιάζει πολύ με το ζάραμο. Ενθουσιασμένα τα κορίτσια όταν γύρισαν στο ξενοδοχείο ξαναθυμήθηκαν τα μέρη που έχουν επισκεφτεί καθώς και τους χορούς που γνώρισαν.

(10 λεπτά)

Στη συνέχεια μοίρασα στους μαθητές από ένα χαρτόνι το οποίο ήταν μοιρασμένο στη μέση. Το ένα χαρτόνι είχε τη Φλώρινα και την Έδεσσα, το άλλο είχε την Αθήνα και Αλεξανδρούπολη και το τελευταίο είχε την Χίο και τα Ιωάννινα. Είχα αφήσει κάποιες εικόνες από τα τοπικά προϊόντα που είδαμε και οι μαθητές έπρεπε να τα τοποθετήσουν στην κατάλληλη πόλη. Μετά ο καθένας έκανε μια παρουσίαση από το τι θυμάται για την πόλη και το χορό.

(15 λεπτά)

2^η ώρα

Ψυχοκινητικοί στόχοι

- Να αναπτύξουν οι μαθητές την ικανότητα της εύρεσης λέξεων μέσα από κρυπτόλεξα
- Οι μαθητές να αναπτύξουν την ικανότητα να μπορούν να συνδέουν λέξεις που έχουν μάθει σε προηγούμενα μαθήματα και να τις αντιστοιχίζουν.

Ψυχοκινητικοί στόχοι

- Να αναπτύξουν την κιναισθητική τους αντίληψη.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα του συντονισμού.
- Να αναπτύξουν την ακουστική τους αντίληψη.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Οι μαθητές να μάθουν να παίζουν ομαδικά.
- Να μάθουν ότι πρέπει να έχουμε υπομονή.
- Να αναπτύξουμε τη θέληση των παιδιών.

Την επόμενη ώρα μοίρασα στους μαθητές από ένα κρυπτόλεξο και τους άφησα

Η	Β	Λ	Η	Τ	Υ	Ι	Θ	Χ	Σ	Α	Χ	Δ	Γ	Κ
Δ	Ε	Γ	Φ	Γ	Α	Γ	Τ	Ο	Ρ	Τ	Α	Κ	Λ	Α
Α	Σ	Χ	Ζ	Ζ	Ω	Κ	Μ	Ρ	Ι	Ο	Σ	Τ	Φ	Τ
ς	Σ	Φ	Α	Γ	Ξ	Α	Κ	Ο	Λ	Μ	Α	Ν	Β	Ω
Φ	Η	Φ	Ρ	Γ	Δ	Ι	Ρ	Σ	Τ	Θ	Π	Ι	Ο	Σ
Ψ	Ω	Ν	Α	Μ	Η	Ν	Θ	Υ	Φ	Η	Ι	Ρ	Υ	Τ
Φ	Τ	Ε	Μ	Σ	Φ	Τ	Η	Ι	Κ	Λ	Α	Γ	Ξ	Ο
Σ	Γ	Φ	Ο	Θ	Ι	Α	Κ	Ι	Υ	Φ	Σ	Φ	Η	Γ
Α	Σ	Δ	Φ	Η	Η	Ο	Ι	Π	Τ	Ρ	Φ	Δ	Ν	Ι
Ω	Β	Ν	Μ	Λ	Κ	Ξ	Η	Γ	Φ	Δ	Σ	Α	ς	Α
Δ	Ε	Ρ	Τ	Υ	Θ	Ι	Κ	Κ	Τ	Λ	Τ	Α	Ρ	Λ
Χ	Α	Σ	Α	Π	Ο	Σ	Ε	Ρ	Β	Ι	Κ	Ο	Γ	Ο
Σ	Ε	Ρ	Τ	Θ	Ξ	Δ	Τ	Υ	Θ	Ι	Κ	Ο	Τ	Ε
Π	Α	Ρ	Α	Δ	Ο	Σ	Η	Φ	Τ	Η	Δ	Σ	Υ	Κ
Α	Σ	Ρ	Τ	Υ	Θ	Ο	Π	Ρ	Δ	Γ	Η	Ξ	Κ	Λ

χρόνο

μέχρι να βρουν τις λέξεις που

κρύβονται.

(10 λεπτά)

Αμέσως μετά μοίρασα και από μια ακροστοιχίδα.

ΦΛΩΡΙΝΑ

ΧΑΣΑΠΟΣΕΡΒΙΚΟ

ΑΘΗΝΑ

ΓΚΑΙΝΤΑ

ΕΔΕΣΣΑ

ΚΑΤΩ ΣΤΟ ΓΙΑΛΟ

ΧΙΟΣ

ΧΑΣΑΠΙΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ

ΖΑΡΑΜΟ

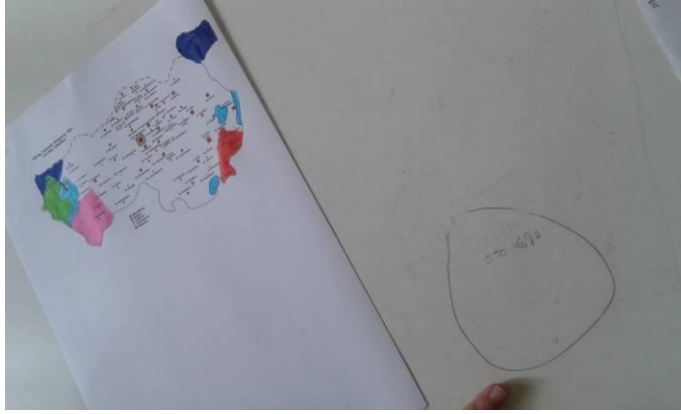
(5 λεπτά)

Μετά ο κάθε μαθητής βρήκε από 2 χορούς από αυτούς που δείξαμε στην αίθουσα και τους παρουσίασε. Έδειξε τα βήματα και μετά όλοι μαζί το χορέψαμε. Όποιο παιδί δείξει πιο ωραία τα βήματα θα κερδίσει ένα έπαθλο. Εάν κάποιο παιδί θέλει να δείξει και έναν επιπλέον χορό είναι ευπρόσδεκτο. (15 λεπτά)

Στο τέλος παίξαμε το παιχνίδι «ο Κώστας». Σε αυτό το παιχνίδι η δασκάλα δίνει διάφορα κινητικά παραγγέλματα στα παιδιά. Τα παιδιά πρέπει να εκτελούν μόνο στις εκφράσεις που προηγείται «ο Κώστας λέει» και να μην αντιδρούν όταν στο παράγγελμα δεν προηγείται η παραπάνω φράση.

Εικόνες

Ημερολόγια

1^η μέρα

1) Ποιες διδακτικές μεθόδους χρησιμοποίησα στην παρέμβαση;

Οι διδακτικές μέθοδοι που χρησιμοποίησα είναι οι εξής:

A) Δασκαλοκεντρική

B) Ερωταποκρίσεις

2) Αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα στην παρέμβαση; Συνέβη κάτι ασυνήθιστο ή αξιολογητέο;

Όχι. Δεν αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα.

3) Ποια σημεία της παρέμβασης ήταν περισσότερο επιτυχή; Ποια λιγότερο επιτυχή και γιατί;

Πιο επιτυχή ήταν το παιχνίδι με τις μουσικές καρτέλες. Λιγότερο επιτυχή ήταν το παιχνίδι γύρω- γύρω όλοι, αυτό συνέβη διότι τα παιδιά ήταν λίγα με αποτέλεσμα να μην μπορεί να γίνει ένας ομοιόμορφος κύκλος.

Ερωτήσεις σχετικές με τους μαθητές

4) Τι άρεσε και σε τι δεν ανταποκρίθηκε περισσότερο ο μαθητής;

Πιστεύω πως στους μαθητές άρεσε όλοι η παρέμβαση αφού δεν εξέφρασαν κάποιο παράπονο.

5) Σε τι δυσκολεύτηκε περισσότερο ο μαθητής;

Οι μαθητές δεν δυσκολεύτηκαν ιδιαίτερα σε κάποιο σημείο γιατί και οι χοροί αλλά και τα παιχνίδια ήταν προσαρμοσμένα στην ηλικία των μαθητών. Ίσως μια μαθήτρια μπερδευόταν με το δεξί και αριστερό της πόδι όταν χορεύαμε

Αξιολόγηση της παρέμβασης

1. Ανταποκρίθηκε η παρέμβαση στους σκοπούς που είχα θέσει εξ' αρχής;

Ναι η παρέμβαση ανταποκρίθηκε στους σκοπούς που είχα θέσει.

2. Τι αλλαγές θα έκανα και γιατί;

Η παρέμβαση που έκανα μου άρεσε απλώς αυτό που θα άλλαζα ίσως να ήταν οι χάρτες που έδωσα στους μαθητές να τους ζωγραφίσουν θα διάλεγα κάποιους άλλους.

2^η μέρα

1) Ποιες διδακτικές μεθόδους χρησιμοποίησα στην παρέμβαση;

Οι διδακτικές μέθοδοι που χρησιμοποίησα είναι οι εξής:

A) Δασκαλοκεντρική

B) Ερωταποκρίσεις

2) Αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα στην παρέμβαση; Συνέβη κάτι ασυνήθιστο ή αξιοσημείωτο;

Το πρόβλημα που αντιμετώπισα ήταν ότι ένας μαθητής ήθελε να χορεύει μόνο αυτός μπροστά και πολλές φορές θύμωνε. Αυτό το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε γρήγορα αφού τους είπα ότι τον κάθε χορό θα τον χορεύουμε πολλές φορές για να μπαίνουν όλοι μπροστά στον χορό.

3) Ποια σημεία της παρέμβασης ήταν περισσότερο επιτυχή; Ποια λιγότερο επιτυχή και γιατί;

Πιστεύω πως ο χορός χασαποσέρβικο και κάτω στο γιαλό ήταν επιτυχή γιατί στα παιδιά άρεσε να συμμετέχουν. Επίσης επιτυχή ήταν και η ζωγραφιά με τον πιγκουίνο γιατί σε αυτό το σημείο συμμετείχε και το κοριτσάκι που είχε σύνδρομο down.

Ερωτήσεις σχετικές με τους μαθητές

4) Τι άρεσε και σε τι δεν ανταποκρίθηκε περισσότερο ο μαθητής;

Όλες οι δραστηριότητες άρεσαν στους μαθητές αλλά είχαν ενθουσιαστεί με το παιχνίδι μουσικές καρτέκλες που είχαμε παίξει την προηγούμενη ημέρα και για αυτό το λόγο το παίξαμε πάλι.

5. Σε τι δυσκολεύτηκε περισσότερο ο μαθητής;

Δεν υπήρχε κάποια ιδιαίτερη δυσκολία.

Αξιολόγηση της παρέμβασης

1. Ανταποκρίθηκε η παρέμβαση στους σκοπούς που είχα θέσει εξ' αρχής;

Ναι η παρέμβαση ανταποκρίθηκε στους σκοπούς που είχα θέσει.

2. Τι αλλαγές θα έκανα και γιατί;

Σε αυτή την παρέμβαση δεν θα άλλαζα τίποτα γιατί όλα κύλησαν όπως τα είχα προγραμματίσει και άρεσαν πολύ στους μαθητές.

3^η μέρα

1. Ποιες διδακτικές μεθόδους χρησιμοποίησα στην παρέμβαση;

1) Δασκαλοκεντρική

2) ερωταποκρίσεις

2. Αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα στην παρέμβαση; Συνέβη κάτι ασυνήθιστο ή αξιοσημείωτο;

Δεν αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα στην παρέμβαση.

3. Ποια σημεία της παρέμβασης ήταν πιο επιτυχή; Ποια λιγότερο επιτυχή; Γιατί;

Πολύ επιτυχή ήταν το «χόκι πόκυ». Οι μαθητές ξετρελάθηκαν και ήθελαν να το χορεύουν συνέχεια γιατί δεν το είχαν ακούσει ποτέ. Επίσης τους άρεσε και το κρυπτόλεξω γιατί μου είπαν δεν το είχαν ξανακάνει.

Ερωτήσεις σχετικά με τους μαθητές

4. Τι άρεσε και σε τι δεν ανταποκρίθηκε τόσο καλά ο μαθητής;
Όλες οι δραστηριότητες τους άρεσαν πάρα πολύ και ανταποκρίθηκαν σε όλες άριστα.

5. Σε τι δυσκολεύτηκε περισσότερο ο μαθητής;

Δεν υπήρξε κάποια δυσκολία.

Αξιολόγηση της παρέμβασης

6. Ανταποκρίθηκε η παρέμβαση στους σκοπούς που είχα θέσει εξ' αρχής; Ναι
η παρέμβαση ανταποκρίθηκε στους σκοπούς που είχα θέσει.

7. Τι αλλαγές θα έκανα και γιατί

Δεν θα έκανα καμία αλλαγή γιατί όλα όσα είχα ετοιμάσει να τα κάνουν τα πραγματοποιήσα.